SLOVENSKÁ REČ
ROČNÍK XIV — ČÍSLO 5—6

Spisovný jazyk a demokratizácia kultúry

EUGEN PAULINY

Hovoriť o tom, že jazyk je nástrojom dorozumievania a myslenia, môže sa pokladať bez škrupúľ za nudné opakovanie známych skutočností. Preto, keď pri tom všetkom začíname túto prednášku* s konštatovaním, že jazyk je nástrojom myslenia a dorozumievania, nerobíme tak preto, že by sme sa domnievali, že táto pravda nie je známa, ale preto, že nám pri rozoberaní našej témy o úlohe spisovného jazyka pri demokratizácii kultúry treba vychodiť z tejto základnej myšlienky.

Úvodom by som chcel spomenúť jednu zaujímavú príhodu z Anglicka. Istý občan bol u výborného a veľmi dobre situovaného krajčíra. Pri skúšaní šiat hovorili o triednych rozdieloch. Zákazník sa spytuje krajčíra: „Pozrite! Ste rozhodne lepšie situovaný ako ja. Vaše príjmy a váš majetok sú nepomerne vyššie ako moje. A jednako mňa pokladáte za pána a seba pokladáte za triedne nižšie postaveného. Čím to je? Veď váš kabát je lepší ako môj.“ „Vec nezávisí od kabáta,“ odpovedal krajčír, „ani od peňazí. Vy hovoríte ináč ako my. A v tom je to.“

Tento krajčír povedal rozhodne veľkú pravdu. Jedným z rozdielov medzi vrstvou tzv. pánov a vrstvou nie pánov je ten, že „páni“ hovoria kultivovaným jazykom a ostatní nie. Mohlo by sa mi namietnuť, že tento rozdiel je platný len pre Anglicko, kde oxfordská výslovnosť je priamo chránenou znač-

* Prednesené na valnom shromaždení Jazykovedného odboru Matice slovenskej dňa 13. novembra 1948.

kou ľudí vyššieho spoločenského zaradenia. Ale veď vieme, že tieto rozdiely sú aj u nás. Nie sú azda také zrejmé ako v Anglicku. Práve preto ich postihol anglický krajčír, a nie slovenský. No tieto rozdiely celkom jasne jestvujú aj u nás.

Hoci sa u nás neustále usilovne vyrovnáva hmotná časť životnej úrovne, jednako vyrovnávanie duchovnej časti životnej úrovne zreteľne pokuľháva. Tu ešte celkom zreteľne stojí proti sebe vrstva „pánov" a vrstva „nie pánov". Nerozlišuje ich ani kabát, ani majetok. Rozlišuje ich vzdelanie a spôsob hovorenia. Pocit rozdielnosti prestáva byť živený rozdielnym hmotným postavením; ale tento pocit rozdielnosti ostáva stále živý pre živé vedomie kultúrnej menejcennosti.

Toľko by bolo treba povedať úvodom: Na odstránenie triednej žiarlivosti nepostačí starať sa iba o odstránenie hospodárskych rozdielov a hospodárskeho vykorisťovania. Treba sa starať v rovnakej miere aj o odstránenie vedomia tých rozdielov, ktoré sú najusilovnejšie živené práve pocitom kultúrnej menejcennosti.

Po tomto úvode treba sa nám vrátiť zase k onej základnej, dobre známej vete: Jazyk je nástrojom myslenia a dorozumievania. Ak tu totiž tvrdíme, že triedne rozdiely sa uvedomujú aj v oblasti duchovnej a tu sa uvedomujú podľa toho, ako ktorá vrstva národa ovláda spisovný jazyk, nechceme tým tvrdiť, že ide len o akési formálne rozdiely. Je síce pravda, že tieto rozdiely sa uvedomujú formálne, t. j. jazykom, ale ich podstata je hlbšia. Spisovný jazyk a jeho užívanie nie je vec samoúčelná. Spisovný jazyk neexistuje sám osebe. Je nástrojom kultúrnej práce a jeho podoba je výsledkom kultúrnej práce spoločnosti. Ten, kto chce mať účasť na kultúrnej práci národa, či už účasť aktívnu, že totiž bude spolutvorcom národnej kultúry, či už účasť pasívnu, že totiž bude prijímať kultúrne výdobytky, ten musí nevyhnutne ovládať spisovný jazyk ako nástroj na prijímanie a tvorenie kultúrnych hodnôt. A čím kto hlbšie preniká do kultúrneho diania, čím intenzívnejšie ho prežíva, tým ovláda tento nástroj lepšie. Preto miera, ktorou niekto ovláda spisovný jazyk, je súčasne mierou intenzity, ktorou je zapojený do národnej kultúrnej práce. Tak by sme mohli spomínanú vetu anglického krajčíra „Vy hovoríte ináč ako my. A v tom je to"

pretlmočiť rovnocenne aj vetou: „Vy ste kultúrni ľudia, a my nie. A v tom je to."

Ak by sme prijali tieto vývody ako správne — a myslím, že vcelku ich ako správne môžeme prijať — vtedy by sme mohli podľa toho, ako a koľkí Slováci ovládajú spisovný jazyk, urobiť štatistiku, nakoľko sa široké masy slovenského národa zúčastňujú na tvorení a zažívaní národnej kultúry. Neradil by som robiť nateraz túto štatistiku. Jej výsledky by neboly práve radostné.

Po týchto všeobecných úvahách treba sa nám teraz zaoberať konkrétnou otázkou, ktorá sa nám dáva novým zacielením činnosti Matice slovenskej, zacielením na ľudovýchovnú a osvetovú činnosť. Aká je pri tomto zacielení úloha spisovného jazyka? Všeobecná odpoveď na túto otázku je veľmi jednoduchá: Pomocou a prostredníctvom spisovného jazyka pôsobiť na rozšírenie kultúrnych hodnôt do celého národa. Pravdaže, podrobnejšie rozvedenie tejto odpovede je už o niečo nesnadnejšie. Najprv si všimnime, ako sa tento cieľ dosahuje v inštitúciách, priamo utvorených na rozširovanie kultúrnych hodnôt, v školách. Ako sa na našich školách využíva spisovný jazyk na to, aby sa ním rozširovaly a sprístupňovaly kultúrne hodnoty, rozširované slovom?

O tom môžeme povedať toto: Na našich školách všetkých typov sa slovenčina vyučuje s formálnej stránky. Dbá sa o to, aby sa žiak naučil pravopis, tvaroslovie, aby sa naučil rozoznávať čiastky reči a vetné členy a aby vedel tvoriť formálne správne vety. Žiakovi sa napr. do omrzenia opakuje, ako sa skloňuje vzor *chlap* a že je to prvý pád jedn. čísla podstatného mena mužského životného rodu. Ale žiak sa nedozvie nič o tom, kedy, v akej spojitosti môže použiť slovo *chlap*. A tu sme na koreni veci. Pri vyučovaní slovenčiny sa nedbá o to, aby sa u žiaka rozširovala jeho slovná zásoba. To sa robí v nepatrnej miere len v prvých triedach národnej školy. Ale nejde len o rozširovanie slovnej zásoby. Slová, to nie je len zvuk a forma. To je aj obsah. Rozširovanie slovnej zásoby, to je súčasne aj rozširovanie pojmovej zásoby, to je rozširovanie duševného obzoru. A nielen to. Spoločnosť dáva každému slovu v súvislosti s vecou, ktorú toto slovo označuje, istú citovú náplň, isté hodno-

tenie, zaraďuje ho do istého okruhu, ba niekedy mu dáva aj istú symbolickú platnosť. Slovo *chlap,* aby sme ostali pri tom istom príklade, má inú významovú príchuť vo vete *To je chlap!* a inú vo vete *Ten chlap mi ide na nervy.* Veta *Pohovorme si po komunisticky!* značí inšie, keď je vyslovená v komunistickej spoločnosti, a inšie, keď je vyslovená v protikomunistickej spoločnosti. O takýchto a podobných veciach sa žiak v škole sústavne nedozvie nič. A predsa musí byť jasné, že bohatá slovná zásoba a užívanie slov na správnom mieste je kultivovanosť jazyka. Treba tu hneď vyhlásiť, že si nepredstavujeme, že toto všetko sa má žiak naučiť na hodinách slovenčiny. Obzor svojich vedomostí a v súvislosti s tým aj slovnú a pojmovú zásobu si žiak rozširuje najmä v iných odborných predmetoch. Ale hodiny slovenčiny majú slúžiť na to, aby sa vedomosti žiaka sharmonizovaly a podopĺňaly. Naším cieľom má byť, aby zo školy vychodili ľudia, ktorí vedia správne myslieť a ktorí vedia aj povedať to, čo si myslia.

So strany pedagogov počúvame tu často výhovorky, že tento učebný cieľ nemožu dosiahnuť, pretože sú nútení vždy a vždy učiť pravopis. Treba uznať oprávnenosť tejto výhovorky. Stav je skutočne taký, že prevažná časť učebného času sa venuje učeniu pravopisu. Aby sa odstránila táto nevhodná prekážka, prišli sme s návrhom na pravopisnú reformu, ktorá má pravopis uľahčiť a tak spôsobiť, žeby sa na školách mohlo venovať pravopisu menej času a tak aby zostalo viacej času na skutočné kultivovanie jazyka. Teda nie túžba po sláve reformátorov, ani snaha dokázať oprávnenosť istej jazykovej teórie nás viedla k návrhom na pravopisnú reformu. Rozhodovala tu iba snaha získať viacej času na skutočné kultivovanie spisovného jazyka na našich školách.

Ako vidieť, kultivovanie spisovného jazyka na našich školách nie je dostačujúce. Je nedostačujúce najmä s obsahovej stránky. Nevenuje sa starostlivosť tomu, aby si žiak rozširoval znalosť pojmov a príslušnej slovnej zásoby. Nemôžeme potom očakávať, že toto kultivovanie bude dostačujúce inde, mimo školy. A skutočne, ani mimo školy sa nestretávame nikde s takým kultivovaním spisovného jazyka, ktorým by sa rozširovala

slovná a frazeologická zásoba spisovného jazyka u jej užívateľov. Aspoň sa tak nerobí vedome a sústavne.

Jedným z činiteľov, ktorí mimo školy zasahujú do kultivovania spisovného jazyka, sú časopisy, ktorých cieľom je rozširovanie a propagácia jazykovej kultúry. Mám tu na mysli najmä časopis Slovenská reč. Nemienim tu podávať kritiku tohto časopisu. Chcem sa radšej obrátiť k otázke, aké dôsledky plynú z takého chápania jazykovej kultúry, ktoré sa tu uviedly, pre vedenie tohto časopisu. Priama a vyčerpávajúca odpoveď je ťažká. Znamená totiž, že sa má opustiť vychodená síce, ale k cieľu nevedúca cesta a že sa má zťažka prerúbavať nový chodník. Vcelku by bolo možné povedať toto: Ak má Slovenská reč rozširovať kultúru spisovného jazyka medzi najširšie vrstvy, vtedy nesmie ostať časopisom akademického rázu, ktorý vo forme štúdií predkladá analýzy formálnej správnosti rôzličných otázok pravopisných a gramatických. Ak by mala slúžiť ako poučný časopis pre najširšie vrstvy, vtedy by mala rozširovať pojmovú a súčasne slovnú zásobu týchto vrstiev. Predstavoval by som si to tak, že by redaktori Slovenskej reči starostlivo skúmali, ktoré pojmy právne, hospodárske, politické a kultúrne musí poznať každý aspoň trochu kultúrne aktívny občan. Tieto pojmy by potom vo svojom časopise vysvetľovali. To by bola prvá úloha. Druhá úloha by bola, aby svojich čitateľov soznamovali so štylistickou a frazeologickou zásobou spisovného jazyka. Tretia úloha by bola, aby učili široké vrstvy slovenského národa gramatickú a pravopisnú normu spisovného jazyka alebo aby v ňom túto normu upevňovali. Je zrejmé, že v tomto chápaní by išlo o časopis celkom nového typu, pre ktorý nepoznáme doteraz vzoru. Ešte by som dodal, že by sa azda mohlo skúsiť aj vysvetľovanie pojmov a ustálených zvratov pomocou ilustrácií. Dobrá a vtipná kresba osvetlí často vec lepšie ako celá štúdia. Takto redigovaný časopis by mohol pripravovať široké vrstvy slovenského národa na prejímanie kultúrnych hodnôt, ktoré sa tlmočia jazykom.

Ostatné prostriedky, ktorými sa môže šíriť a ktorými sa aj šíri kultivovanosť spisovného jazyka do národa, sú najmä noviny a rozhlas.

Pri novinách treba v tejto súvislosti znovu upozorniť na jednu vec, na ktorú sme narazili častejšie pri rozhovoroch s ľuďmi z nášho okruhu. Keď sa posudzuje jazyková úroveň novín, neslobodno povedať „Veď sú to len noviny", ako by noviny boly niečo, čo má veľmi malý vplyv. Naopak, noviny, to sú pre väčšinu obecenstva, ktoré ich číta, vlastne jediný spisovný text, ktorý sa im sústavne dostáva do rúk. Mnohí občania sa stretávajú s písaným spisovným jazykom len prostredníctvom novín. Preto keď od dobrého novinára žiadame myšlienkovú a kompozičnú pohotovosť, musíme od neho žiadať aspoň v rovnakej miere aj pohotovosť správne a jasne sa vyjadrovať. Novinár má zodpovednosť nielen za utváranie verejnej mienky, ale má zodpovednosť aj za kultivovanie spisovného jazyka. Pre mnohých občanov je novinár často jediným reprezentantom vrstvy, hovoriacej spisovným jazykom. Preto nech máme koľkokoľvek pochopenia pre časovú tieseň, s ktorou sa píšu mnohé novinárske prejavy, nesmie z toho nasledovať, že by sme mohli ospravedlňovať jazykové nepresnosti, nejasnosti a nesprávnosti novinárskych prejavov. Ako z uvedeného vychodí, novinár je aj jazykovým učiteľom národa. Každý učiteľ musí ovládať predmet, ktorý učí. Novinár musí dokonale ovládať spisovný jazyk.

Pri novinách by bolo azda užitočné a účelné, keby sa v pravidelných rubrikách vysvetľovaly nové pojmy, ktoré prináša hospodárska, kultúrna a politická situácia, a aby sa zopakúvaly vysvetlenia aj starších pojmov. Niektoré noviny to nesústavne robia aj teraz. Bolo by azda treba robiť túto vec sústavne.

Sociologický výskum rozhlasu je dnes už dávno známou vecou. Domnievam sa, že aj naše rozhlasové vysielanie sa tvorí na základe nejakých zistených dát. Neopovažujem sa tu niečo priamo radiť, lebo nie sú mi známe dáta, na základe ktorých sa tvorí štruktúra nášho rozhlasového vysielania. Len by som navrhoval neopúšťať onu reláciu „Jazykového okienka", ktorá sa doteraz veľmi osvedčila a ktorá môže byť spoľahlivým doplnkom pri kultivovaní spisovného jazyka a pri rozširovaní znalosti všeobecne potrebných pojmov.

Po tomto by som sa chcel vrátiť k základnej téme inou cestou. Treba si uvedomiť, že rozširovanie dobrej knihy a vôbec kultúrnych hodnôt nezávisí len od toho, či je to cenove prístup-

né, alebo nie. Závisí najmä od toho, či je to srozumiteľné, alebo nie. Ten, kto nevie po čínsky, nebude čítať čínske básne. A pochybujem, že si prečíta čínsku detektívku. Preto nám treba robiť kultivovanie spisovného jazyka tak, že budeme rozširovať u širokých vrstiev slovnú zásobu a v súvislosti s tým aj zásobu pojmov. Len s dostatočnou slovnou a pojmovou zásobou možno prijímať kultúrne hodnoty a tvoriť ich.

Môže sa vám azda zdať, panie a páni, že preexponúvam. Že všeobecná vzdelanostná úroveň nie je taká nízka. Ale nedávno som čítal v istom českom denníku výsledok zisťovania znalostí žiakov o našej vládnej sústave. Na otázku, kto volí poslancov, odpovedali jedni, že ich volí vláda, iní, že ich volí Národné shromaždenie, a niektorí si ich vôbec poplietli s vyslancami. Na otázku, koľkých máme poslancov, prišly niektoré veľmi skromné odhady. Odhadovali ich počet na 12—14. Zrejme si ich plietli s ministrami. Mohlo by sa povedať: „Veď sú to len deti. Tie sa to ešte naučia." Možno sa naučia, možno nie. Kto nám zaručí, že sa to naučily deti, ktoré chodily do školy pred 20—40 rokmi? A vtedajšie deti, to sú dnešní občania. Keď na to človek hľadí takto a vidí pritom vo výklade ľudové, pekne upravené vydanie Ústavy, musí sa s istou dávkou pochybností pýtať: „Pre koho sa vydáva táto Ústava?"

Pri demokratizácii kultúrnych hodnôt sa vždy na prvom mieste myslí na to, aby sa do rúk ľudu dostala lacná a hodnotná beletria. Vysloví sa program: Budeme vydávať lacného Kukučína, lacného Hviezdoslava, lacného Vajanského. Vydáme lacné vydania dobrých svetových autorov. I keby sme pripustili, že prenikneme týmito knihami do najširších vrstiev, nemyslime si, že sme tým vykonali pre demokratizáciu kultúry to podstatné. Kultúrna úroveň, to nie je len prijímanie umeleckých diel a rozumenie umeleckým dielam. Kultúrna úroveň je aktívny postoj k spoločnosti a k jej životu, to je samostatné, formálne i vecne správne hodnotenie zjavov tejto spoločnosti a jej života. Keď dosiahneme tohto aktívneho postoja k spoločenskému dianiu, vtedy sa nebudeme musieť trápiť skúmaním, ktoré knihy a ktoré kultúrne hodnoty v akej podobe a cene máme predkladať ľudu. Vtedy si ich ľud bude sám brať a žiadať.

K dosiahnutiu tohto aktívneho postoja veľmi mnoho môže

prispieť správne a programatické kultivovanie spisovného jazyka v najširších vrstvách. Nie kultivovanie formálne, ale predovšetkým obsahové. Ako má takéto kultivovanie jazyka vyzerať, pokúsil som sa práve naznačiť, vychádzajúc pritom ako zo základu z tézy, že jazyk je nástrojom myslenia a dorozumenia.

Predpoklady, práca a požiadavky jazykového upravovateľa

FRANTIŠEK OKTAVEC

Roku 1932 pri prvých novodobých veľkých diskusiách o českom brusičstve rozvírila sa debata — často dosť ostrá a sekajúca na obe strany — o zásahoch jazykových upravovateľov[1] pri nakladateľstvách do jazyka autorov alebo prekladateľov. Debata skôr len poukázala na otázku, ale neriešila ju spôsobom, prijateľným pre jazykových upravovateľov a pre autorov. Postihnutí sa posťažovali na neznámych nivelizátorov vlastnej predlohy, stíhajúci preklínali u autorov negligovanie najzákladnejších poučiek ortografických. V čom však bola chyba oboch strán, dá sa charakterizovať celkom stručne: v nepochopení vlastnej úlohy tých, ktorí postihovali autorov predlohy. Vlastná úloha jazykových upravovateľov spočíva totiž práve v riešení subtílnejších otázok jazykových danej predlohy, a nie v čihaní na poklesky proti pravidlám pravopisu. Prv, než rozoberieme toto zásadné stanovisko, objasníme si najskôr šírku a dosah samej veci.

Po uvedenom roku nebadať nijakej stopy po zásadnom riešení otázky zásahu kohosi neznámeho do autorovho textu. Nebadať stopy takej, akú zbadá i nepovolaný a neoboznámený s praxou pri vydávaní hníh, pôvodných i preložených. Ale zbadá to ten, kto hlbšie vniká do samej tvorby knihy. Bedlivému oku nemohlo uniknúť napríklad to, že určitý autor má lepšiu jazy-

[1] V slovenčine dosiaľ sa používaly termíny „opravovateľ", „upravovateľ", „apretor", „apretér", kým v češtine sa ustaľuje názov „jazykový oprávce". Po dohode s redakciou SR uvádzam tu názov „upravovateľ", pretože je výstižný.

kovú kvalitu v edícii knižnej ako, povedzme, v príspevkoch dennej tlače alebo pri ústnom prejave. Alebo pozorný čitateľ toho autora videl, že všetky jeho diela majú jediný jazykový štýl v otázkach dosť sporných a neustálených jazykovým úzom, a podobne. Nehovoríme už o tom, že by mu postačilo porovnať rukopis s vytlačenou knihou, aby videl hodnotu zásahu do textu predlohy. Redakcia časopisu Pražského lingvistického krúžku *Slovo a slovesnost* uvádza pre celú periódu od roku 1932 až po rok 1948 len toľko, že „od té doby častěji jsme byli upozorňováni na jejich (t. j. jazykoch upravovateľov, vlastná pozn.) nivelizování jazyka, ale nenašel se dosud autor ani překladatel, který by se byl o věci s doklady podrobněji rozepsal".[2]

Iba roku 1948 uverejňuje tento časopis PLK úvahu prekladateľa A. Pflanzera pod názvom *Překladatelovy zkušenosti s jazykovým oprávcem*,[3] ktorá je doložená dokladmi v ôsmich kategóriách, pričom však ide skôr o nevedomosti jazykových upravovateľov, a nie o jazykové otázky jemnejšie alebo aspoň sporné, čo prízvukuje i redakcia.

Úvaha A. Pflanzera, nech vyšla z pera podráždeného, urazeného prekladateľa — ktorého literárne dielo zásahom jazykového upravovateľa nezaznačilo prínos, ale príťaž — je v mnohom poučná a príznačná pre takých, dodnes temer neznámych upravovateľov rukopisu, ktorí s profesorskou starostlivosťou a škrobeným lipnutím na litere pravidiel, zákazov a opäť pravidiel, sotierajú osobitnosť jazykového slohu autora, pričom často holdujú len svojim „koníčkom" a prisvojeným maniérom.

A. Pflanzer sa nerozhorčil prvý po toľkých rokoch pridúšania zlosti. Spisovateľ Ján Valenta uverejnil v denníku Svobodné noviny[4] noticku *Spisovatel a upravovatel,* ktorou sa obracia na súd verejnosti na neznámeho upravovateľa, ktorý na stých miestach zmenil text jeho rukopisu „způsobem, který naprosto nelze nazvati opravou, nýbrž předělávkou ... vložil do něho věty, které by autor nebyl nikdy napsal", a na niekoľkých miestach sotrel osobitný charakter jeho slohu.

Temer tie isté argumenty uvádza v tomže časopise E. Cha-

---

[2] *Slovo a slovesnost* X (1948), str. 223.
[3] Ib., str. 223—231.
[4] *Svobodné noviny* zo dňa 20. júla 1947.

lupný v glose *Kdo smí upravovat?*, ktorého prísne vedecký štýl — podľa neho — stal sa paškvilom „nejapných motanic", a volá všetky literárne korporácie na zarazenie tohto nespôsobu.

Pri tejto príležitosti nemohol mlčať obranca stavu prekladateľského a znalec práve tých subtílnejších čŕt reči kritik Pavel Eisner a ozval sa drobnosťou *K těm češtinářům za oponou.*

Treba len ľutovať, že — podľa Karola Málka[5] — vtedajšia redakcia *Svobodných novín* zámerne podnietila odmietavý ráz ankety tým, že hlasy kladné, vysvetľujúce odtlačené sťažnosti, jednoducho nevytlačila, takže sa v ankete nikto upravovateľov nezastal. Karel Málek (porov. poznámku) druhý po Miroslavovi Kálalovi (známom i širšej verejnosti slovenskej pre jedinečný, i keď nie úplný a všade hodnoverný *Slovenský slovník*) sa zaoberal predmetnou otázkou s hľadiska jazykových upravovateľov, a to práve v *Oběžníku Kruhu přátel českého jazyka,*[6] kde v periodickom časopise inštitúcie, ktorú by Slováci mali čím skôr nasledovať, je veľmi vhodné rozoberať danú otázku. Pretože oba príspevky vrhajú svetlo na vec práve so stránky strážcov jazykovej čistoty, všimneme si ich bližšie, čo nám pomôže pri formovaní konečného stanoviska.

Správne Miroslav Kálal kladie tézu: *Autorovi i prekladateľovi len radíme, upozorňujeme ho, navrhujeme mu — nech on sám rozhodne.* Uznáva však, že všetci autori a prekladatelia nie sú jazykovými tvorcami. Niektorí sú v zajatí frázy. Zasahovať však do autorovej i prekladateľovej ošúchanej frazeologie sotva môžeme; nie je to našou úlohou — zdôrazňuje Kálal — „ač by to bylo často záslužnější, než dávat si stále pozor na opakující se chyby: mne, mě, mně atd." Sú vraj odborné knihy vedeckých pracovníkov, že mnoho viet z nich bolo by treba úplne prestavať, aby boly ľahšie srozumiteľné, aby im rozumel priemerne vzdelaný človek. Ale aj tu sa vraj dá len radiť, navrhovať.

V ďalšom sa Kálal zaoberá otázkou germanizmov, ktorá

---

[5] *Oběžník Kruhu přátel českého jazyka II/6,* 4, v článku *Jazykovi oprávci.*

[6] *Oběžník Kruhu přátel českého jazyka* II/5, 9.

na každom kroku robí jazykovým upravovateľom starosti. Poukazuje na reč vidieka a vidieckeho malomesta, kde nemčina natoľko neprenikla a ktorá je konkrétnejšia, i bez ošúchaných fráz. Kálalov dôraz na reč ľudu, na neskazený hovor vidieckych ľudí, môže sa aplikovať na jazyk slovenský. To, čo v češtine narúšajú germanizmy, v slovenčine zasa robia nielen germanizmy, hungarizmy, ale aj — a nie na poslednom mieste — bohemizmy.[7]

Konečne Kálal formuluje svoje stanovisko pri jazykových revíziách v tom smysle, že sa máme učiť od veľkých majstrov jazyka, básnikov a beletristov. Pomáhať a radiť podľa svojich síl, skromne a svedomite, mladým autorom, vedeckým pracovníkom, novinárom i prekladateľom, ale nezabúdať, že na to potrebujeme poznať jazyk v celej jeho šírke. Karel M á l e k, ktorý nadväzuje na vývody Kálalove, dopĺňa jeho tvrdenia niekoľkými bystrými postrehmi a rozoberá „inštitúciu" jazykových upravovateľov dosť zoširoka. Uvádza, že opravdivá potreba si vynútila úpravu textov, ktorú si predtým autori obstarávali „súkromne", prípadne dvaja autori vzájomne. Inak nakladateľstvá z dôvodov, aby vypustily diela i s formálnej štránky dokonalé, posielaly rukopis ešte pred vysádzaním na jazykovú úpravu. Spomína falošných jazykových upravovateľov, ktorí svojím puntičkárstvom a nedokonalou znalosťou subtílnejších odtienkov jazykových narobili viac škody a mrzutostí ako osohu.

Doteraz spomenuté predpoklady a práca jazykových upravovateľov sú postačujúce na to, aby sme vnikli do podstaty otázky a aby sme mohli určiť a) predpoklady, ktoré musí splniť jazykový upravovateľ, b) spôsob jeho práce, konečne c) všeobecné požiadavky týchto literárnych pracovníkov.

---

[7] Porov. napríklad i kultivovanú reč slovenských politikov, ktorí žili dlho v českom prostredí alebo srástli s češtinou, ako ich slovenčinu špikuje výrazivo české, alebo aspoň slovenské do r. 1930. (Napríklad i v knihe V. Clementisa *Slovanstvo kedysi a teraz,* kde by to už ozaj nemalo byť. — Nech aj tu poslúži na obranu jazykových upravovateľov skutočnosť, že Clementisove úvahy o Slovanstve vydali v Prahe v Orbise, kde sa nepredpokladá zákrok slovenského jazykového odborníka, najmä keď išlo o Clementisa, ktorý nemá čo robiť len a len s politikou.)

a) Predpoklady jazykového upravovateľa.

Aby jazykový upravovateľ mohol svedomite a s plným vedomím zodpovednosti pristúpiť k svojej práci, musí spĺňať tieto predpoklady:

1. *Musí mať vrodený cit pre jazykovú správnosť.*

2. *Musí mať odborné jazykovedné vzdelanie,* pričom nesmie lipnúť dogmaticky na poučkách, pravidlách a zákazoch, ale každý jazykový zjav má chápať ako čosi živé, podliehajúce vývinu, premenám. Musí podporovať tvorcu jazyka, ktorým je predovšetkým autor a dobrý prekladateľ.

3. Nemôže byť dobrým jazykovým upravovateľom, kto okrem uvedených dvoch postulátov nemá *blízky, temer tvorivý vzťah k literárnej činnosti.* Má sa cítiť *spoluautorom* literárnej predlohy, a nie kárateľským posmievačom podceňovaného autora. Táto vlastnosť je potrebná predovšetkým tam, kde nakladateľstvo jazykového upravovateľa priamo poverí okrem jazykovej úpravy aj zasahovať do štýlu a vôbec do textu predlohy (najmä pri prácach začiatočníkov a pri menších nakladateľstvách, kde túto prácu robí prípadne lektor).

4. *Musí mať blízky vzťah k ľudovému, hovorovému jazyku,* aby mohol pomáhať povyšovať hovorové slová alebo zvraty do jazyka vyššieho, spisovného.

5. *Musí správne a pohotove rozlišovať jazykové vrstvy,* aby škrupulózne nevyhadzoval slová a nenahradzoval ich z inej vrstvy lexika.

6. *Musí mať charakterové vlastnosti, ktoré vylučujú „koníčky“,* lipnutie na osobitnostiach zpod zorného uhla „nie je to chyba, ale ja to nemôžem vidieť“, alebo „prečo by to tam nemalo tak byť, ako to ja mám rád“.

7. Aspoň *pasívne ovládať cudzí jazyk, ak ide o preklad.*

b) Spôsob práce.

1. Jazykový upravovateľ *dbá* predovšetkým o *jazykovú čistotu* literárneho diela.

2. *V otázkach jazykového slohu len radí* autorovi. Bez jeho súhlasu nesmie meniť pôvodný sloh, najmä keď sa neprotiví jazykovému úzu a pravidlám. *Upozorňuje a navrhuje, a nie svojvoľne mení.*

3. *Bojuje proti frázovitosti a nedbanlivosti, odstraňuje cudzí nános* na spisovnom jazyku (najmä vo frazeologii) a starostlivo *skúma neologizmy, vulgarizmy,* či majú svoju funkciu v kontexte.

4. Prísne *dbá na správny slovosled,* ale nezabúda na funkčnosť napríklad obráteného slovosledu.

5. Navrhuje *skracovanie viet* všade, kde treba.

6. *Nahrádza výrazivo cudzie svojským,* radí to i v predlohe vedeckej, kde sa hĺbka myšlienok nemeria podľa množstva cudzích slov.

7. *Nezanedbáva eufonickú,* zvukovú *stránku reči,* najmä v slovenskom jazyku, kde ľubozvučnosť je jednou z najväčších „exportných" predností. Musí dať pozor napríklad, aby sa nehromadily slová, bohaté na sykavky, končiace sa a začínajúce sa na samohlásku (najmä v predlohe dramatickej), musí si všímať takrečené švíky slov, tak isto „petits mots", a podobne.

8. Musí sa *vedieť prispôsobiť duchu cudzieho spôsobu vyjadrovania,* ale nesmie prestať byť *kritikom* tohto spôsobu.

c) Všeobecné požiadavky.

1. *Každý vážny rukopis musí sa dostať do rúk jazykového upravovateľa.* Pri starostlivosti o vyššiu úroveň knižného slova prestáva byť problémom, či obísť tento medzistupeň medzi tvorivou a technickou časťou, složkou knihy.

2. Z toho vyplýva, že *každé nakladateľstvo* alebo *inštitúcia,* ktorá publikuje výsledky vlastných snažení, *musí mať interného* alebo *sieť externých jazykových upravovateľov.*

3. *Jazykový upravovateľ nemá byť anonym, ale musí byť za svoju prácu zodpovedný.* Na druhej strane skromný prínos tohto literárneho spolupracovníka má sa aspoň tak odmeniť ako v dnešnom hodnotení prínosu, povedzme, šepkára alebo osvetľovača v divadle, v tiráži knihy.

4. *Honorár,* odmena za vykonanú prácu *zaťažuje objednávateľa* (nakladateľa), a *nie autora* alebo *prekladateľa.* Nebuďme stále úzkoprsí a nehodnoťme prácu jazykových upravovateľov len podľa počtu riadkov alebo opráv, ale ceňme si ich prínos do spoločného diela aspoň tak ako účasť výtvarného umelca na vydaní knihy.

Pri každom opravnom zásahu dávajú títo vedci a umelci v jednej osobe aj kus seba. Ak ho nedávajú, nie sú jazykovými upravovateľmi.

Cudzie podstatné mená s hľadiska odvodzovania

LADISLAV DVONČ

V tejto štúdii chcem venovať pozornosť cudzím podstatným menám s hľadiska odvodzovania. Štúdia je doplnkom mojej prvšej práce o cudzích slovách s hľadiska flexie,[1] kde som podrobne prebral otázku skloňovania cudzích rodinných (ako doplnenie Blanárových výskumov) a krstných mien, aj ostatných cudzích substantív. Podnetom na vypracovanie tejto práce bol článok Jána Žigu o tvorení formy ženského rodu od cudzích mužských priezvisk.[2] Na širšom základe s pomocou dokladového materiálu chcem ukázať, že Žigove požiadavky nemožno bez všetkého prijať, ale že je potrebná určitá revízia. Tak isto sa ukáže, že ani riešenie Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1940 naďalej nevyhovuje, ale že v novom vydaní Pravidiel bude potrebné celú otázku nanovo formulovať.

Pozornosť venujeme predovšetkým a) otázke tvorenia ženskej formy od cudzích mužských priezvisk, vychodiacich na *-i, -í, -e, -é, -ä, -ó, -ö, -ő, -u, -ú, -ü, -ű* (v príslušných grafických reprezentáciách podľa grafického systému príslušného jazyka), b) rovnako otázke tvorenia množného čísla, c) prídavných mien (akostných a privlastňovacích) od tých istých rodinných mien, ďalej d) odvodzovaniu od krstných mien, rovnako zakončených, e) odvodzovaniu od cudzích rodinných mien, vychodiacich na jeden nevyslovený konsonant, a konečne f) tvoreniu derivátov od iných cudzích podstatných mien (apelatív, mien obyvateľov), vychodiacich na „cudzie" vokály. Z cudzích rodinných mien,

---

[1] Ladislav Dvonč, *Skloňovanie niektorých cudzích slov*, SR XIV, 89 a n.

[2] Ján Žigo, *Tvorenie ženských tvarov od cudzích priezvisk mužských*, SR XII, 27 a n.

vychodiacich na *-a, -o,* dotkneme sa tých, pri ktorých pred koncovým *-a, -o* predchádza vokál (slabičný).

Podrobný rozbor ukáže, že pri cudzích podstatných menách rovnako pri flexii, aj pri derivatívnom tvarosloví dôležitá je nielen fonologická štruktúra príslušného mena, ale často aj písaná forma mena, ktorá je východiskom ako derivačný základ.

Pozrime teraz na doterajšiu literatúru o tejto otázke.

Pravidlá slovenského pravopisu (str. 72) hovoria, že od cudzích priezvisk, vychodiacich v mužskom rode na *-y* alebo *-i,* netvorí sa ženský rod príponou *-ová.* Ďalej sa uvádza, že od cudzích mužských priezvisk, vychodiacich na samohlásky, obyčajne sa netvoria ženské priezviská príponou *-ová* a uvádzajú sa príklady: *Mária Fekete, Júlia Lassú, Anna Szabó* a pod. Pravidlá výslovne uvádzajú, že tvary „Škultétyová, Krčméryová, Ledényiová", t. j. tvary, pri ktorých sa celé rodinné meno zachováva bez zmeny ako derivačný základ a k nemu sa pripína odvodzovacia morféma *-ov-* a príslušné pádové morfémy, sú nesprávne.

Orlovský—Arany[3] takto formulujú poučku o tvorení ženskej formy od cudzích mužských priezvisk: „Cudzie mužské priezviská, zakončené samohláskou *-y, -i, -e, -ó, -ú, -ű, -ő*... sú zároveň priezviskami ženskými: *Bohdana Škultéty*... *Margita Figuli, Jana Fekete, Lujza Szőke, Štefánia Szabó, Jarmila Bíró, Irena Hajdú, Eva Keserű, Marta Szegő*...

Poučky Pravidiel sú konfúzne. Uvádza sa, že „Od cudzích mužských priezvisk, vychodiacich na samohlásky, *obyčajne* (podčiarkujem ja) netvoríme ženské priezviská príponou *-ová.* Má to znamenať, že sa niekedy ženský rod môže tvoriť príponou *-ová?* Ale v prvej poučke o tvorení ženských foriem od cudzích mužských priezvisk na *-y* alebo *-i* (ktoré sú tiež zakončené na samohlásky!), výslovne sa hovorí, že tvary s príponou *-ová* sú nesprávne. Ako ukazuje formulácia Orlovského—Aranya, poučky Pravidiel boly chápané tak, že od cudzích priezvisk na *isté* vokály sa netvorí ženský rod príponou *-ová* (dôsledne, nie „obyčajne"). To ukazuje aj článok J. Žigu, ktorý

---

[3] Dr. J. Orlovský—Dr. L. Arany, *Gramatika jazyka slovenského,* Bratislava 1946, 103.

sa nestavia iba proti riešeniu Pravidiel o tvorení ženského rodu od cudzích mužských priezvisk na *-y, -i,* ale zaoberá sa aj tvorením ženských foriem od mien na iné vokály, čo by bolo zbytočné, ak by si poučku Pravidiel vysvetľoval tak, že „aj tak sa môže, aj tak". Chaotickosť a nejednoznačnosť jednotlivých poučiek Pravidiel spôsobená je predovšetkým používaním takých terminov, ako „obyčajne", „najmä", „zpravidla", „aj inde", „a pod.", na čo už správne poukázal Štefan Peciar (Slovo a tvar I, 44).

Ján Žigo v cit. článku zavrhuje toto rozlišovanie medzi tvorením ženského rodu od domácich mužských priezvisk a od cudzích ako „umelé a rozhodne priečiace sa slovenčine". Podľa neho a priori možno pripustiť alebo len jedno, alebo len druhé riešenie, a to dôsledne. Preto navrhuje, aby sa od cudzích mužských priezvisk, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *Skultéty,* tvorily ženské tvary príponou *-ová* podobne, ako sa tvoria prídavné mená príponou *-ovský* alebo rodinné mená príponou *-ovci* (ide, pravda, o množné číslo rodinných mien), t. j. tak, že koncovú samohlásku vynecháme: *Skultéty,* gen. *Škultétyho, škultétovský,* Anna *Skultétová, Krčméry* — Mária *Krčmérová, Fekete* — *Feketová, Bátory* — *Bátorová, Lilge* — *Lilgová* a pod. Od cudzích mužských priezvisk, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *Szabó,* navrhuje Žigo tvoriť ženský tvar tiež príponou *-ová* s pomocou vkladného *-v-: Szabó* — *Szabóvová* a pod.

Ako ukazuje Žigovo riešenie, podľa typu *Škultétová* tvorily by sa ženské priezviská od cudzích mužských priezvisk, vychodiacich na *-i, -e, -é, -í.* Druhá Žigova požiadavka, tvoriť ženské formy od cudzích mužských priezvisk, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *Szabó,* s pomocou prípony *-ová* a s pomocou vkladného *-v-,* nie je pre svoju stručnosť úplne jasne a presne formulovaná, pretože podľa *Szabó* sa v Pravidlách skloňujú aj mená na *-ö, -ü, -u, -ú- -ő, -ű,* ktoré v ostatných pádoch nepriberajú vsuvné *-v-.* Blanár[4] namiesto *Szabó* navrhuje vzor *Sardou,* podľa ktorého by sa skloňovaly mená, vychodiace na „nie mäkké" vokály, pričom vsuvné *-v-* by prichádzalo do úvahy len pri me-

---

[4] V. Blanár, *Skloňovanie cudzích rodinných mien v spisovnej slovenčine,* Slovo a tvar I, 76.

nách, ktoré sa končia na *-ó*. Uvádzanie vzoru *Szabó* nepokladá za správne. Treba však pripomenúť, že vkladné *-v-* neprichodí do úvahy pri všetkých menách, zakončených na *-ó*, pretože aj tu je dôležitá písaná forma mena, ako som to ukázal vo svojej štúdii o skloňovaní cudzích slov. Žiadalo by sa u Žigu presnejšie uviesť, ako sa majú tvoriť ženské formy od cudzích mužských priezvisk, vychodiacich na vokály zadné, krátke i dlhé (*-u, -ú*), a temno-mäkké, rovnako krátke i dlhé (*-ö, -ü, -ő, -ű*). Pri nich zaiste by netvoril ženské formy s pomocou vsuvného *-v-*.

Pri množnom čísle cudzích mužských priezvisk Žigo cituje staršiu literatúru o tejto otázke. Pravidlá slovenského pravopisu sa pri paradigmách *Škultéty* a *Szabó* nezmieňujú, ako má vyzerať plurál. Množné číslo pri cudzích rodinných menách uvádzajú Orlovský—Arany (str. 167—8): *Škultétovci, Lilgovci, Szabóvovci.*[5] Tvary *Škultétovci, Paulinovci* uvádzajú sa aj na str. 122. Podľa toho mali by sme tvoriť *Attlee — Attlovci, Levy — Levovci, Knie — „Knovci", Lie — „Lovci"?!* Z príkladov vidieť, že nemožno niekedy odtrhnúť koncový vokál cudzieho rodinného mena pri tvorení plurálu (ale ani pri ostatných derivátoch: *Lie — „lovský"?*). Pri cudzích menách často sú mená jednoslabičné, čo v domácom repertoári rodinných mien nebýva.

Uviedli sme, že Pravidlá výslovne zakazujú tvorenie *Škultétyová, Krčméryová* a pod. ako nesprávne. Pre nás je dôležité Žigovo konštatovanie, že v novinách a knihách tvorí sa ženská forma pridaním prípony *-ová* k celej forme cudzieho rodinného mena, a uvádza ako príklad Valeria *Škultétyová.* Preto je oprávnená otázka, prečo by sa malo tvoriť *Škultétová,* a nie *Škultétyová,* ak uvedené druhé tvorenie prevažuje. Naše citáty z literárnych diel a novín ukážu, že tvorenie typu *Škultétyová* je v našej literatúre produktívne, veľmi často sa vyskytuje, takže mu bude treba dať prednosť pred riešením Žigovým. Tvorenie typu *Škultétová* je zväčša pri cudzích slovách nemožné a násilné, pretože sa tým citeľne porušuje zvuková podoba cudzích rodinných mien, ich „cudzosť", ktorá práve záleží vo výskyte určitého vokálu na absolútnom konci slov.

---

[5] Orlovský—Arany majú tri vzory: *Škultéty* pre mená *-y, -i, -í; Lilge* pre *-e, -é; Szabó* pre mená na *-ó, -eau, -eu, -ú, u, -ou, -au.*

Po týchto poznámkach pozrime na prax v našich literárnych dielach, a to najmä v prekladoch, kde takéto mená, zakončené na predné vokály *-i, -y, -e,* zadné *-u, -ú* a temno-mäkké *-ö, -ő, -ü, -ű*[6] sa vyskytujú najčastejšie. Z citátov jasne vidieť, že táto prax je v priamom rozpore so zákazom Pravidiel, i s riešením Žigovým. Doklady citujeme zväčša z najnovších prekladov:[7]

Zo stredoeuropských atlétov prekvapila Maďarka *Gyarmatiová* (Práca III, 206, 8), 5. *Nareiseová* (Holandsko) 554.5 cm (Práca III, 206, 8), „Pani *Marciová!* ..." (Nyirő, 215), Matouš prehral s Francúzom Thomasom a Straubeová s Taliankou *Menfrediovou* (Práca III, 148, 8), Búrka okolo vyhlásenia Eddy *Mussoliniovej* (Týždeň II, 34, 12), Edda *Mussoliniová* (Týždeň II,34,12), milenke Clare *Petuzziovej* (Týždeň II,34,12), Vrh guľou: ... *2. Piccinińiová* (Taliansko) 13.65 m ... 4. *Vesteeová* (Francúzsko) 12.98 m (Práca III, 206, 8; asi *Vestéeová*), Ženy: ... 4. *Pritziová* (Východoslovenská Pravda IV, 295, 16; porov. *Pritzi* v Pravde V, 297, 11), prišla na stopy utŕhačných rečí a na dopisovanie [chyžnej] s *Derencsényiovou* (Kultúra XV, 80), R. *Somogyiová* (Psychologický sborník II, 265), žila pod menom *Toselliová* (Týždeň II, 23, 13), Mužstvo Maďarska pricestovalo s vadúcim[!] Faragóm (m. *Faragóvom*) v kompletnom složení ... doplnení dorastencom Szepesim a *Kárpátiovou* (Práca IV, 12, 8), talianska reprezentantka *Seghiová* (Práca IV, 16, 8), Tretia bola Švajčiarka ... pred Taliankou *Auso-*

---

[6] Treba pripomenúť, že pri menách, zakončených na vokály, východiskom je ich fonologická štruktúra; príslušná fonéma môže sa graficky zachycovať rozlične, podľa grafického systému jazyka, z ktorého meno pochádza, napr. *Glennie — glenni, Curie — küri, Stanley — Stänli* ap. Neznalosť správnej interpretácie fonologickej štruktúry slova je v mnohých prípadoch prameňom nesprávností, ktoré sa prejavujú najmä pri skloňovaní cudzích rodinných mien. Ide o kolísanie medzi menným a zámenným skloňovaním, o čom sme už hovorili na inom mieste a príležitostne upozorníme na to v jednotlivých prípadoch na príslušných miestach aj v tejto štúdii. Teda pre skloňovanie a derivovanie pri cudzích slovách, ktoré sa končia na vokál, rozhodujúca je akustická, a nie optická forma mena. O type *Bourget,* kde je východiskom forma optická, porov. Blanárovu cit. štúdiu.

[7] Soznam literatúry a skratiek uvedený je na konci štúdie. Pokiaľ sa z nejakého literárneho diela uvádza iba jeden doklad, neznamená to, že ide o ojedinelý prípad.

niovou (Práca IV, 16, 8), I. kolo ... *Kárpatiová* ... *Ekeová* (Práca IV, 15, 4), Dvojhru žien vyhrala Talianka *Bossiová,* keď prekvapujúco porazila vo finále francúzsku majsterku *Landryovú* (Práca III, 342, 6), Pani *Glennieová* (Cronin, 43), Drobný s *Landryovou* prehrali vo finále (Pravda V, 232), „Pani *Barmberryová* ... prosím vás ..." (Lewis, 131), Pani *Gaddyová* (Týždeň III, 46, 3), Charlotta *Neilyová* (Cronin, 127), Spievali... „Domov Maggie *Murphyovej*" (Cronin, 55), slečna *Caffertyová* (Cronin, 113), riaditeľom [divadla] je žena, Fabienne *Fabyová* (Práca IV, 23, 5), povedala pani *Emoryovej* (Christie, 169), hrá *Hajmássyová* hlavnú úlohu (Týždeň III, 10, 13), soznámil sa s dcérou zámožného grófa zvolenského župana Jána Erdödy-ho a Terezie r. *Pállfy-ovej* (Kultúra XV, 38), Miernejšie hovoria dejiny o gr. Julii *Csákyovej* (Kultúra XV, 80), [vynikajúci tenisti] zo zahraničia, ako ... *Körmőczyová* a *Erdődyová* (Práca III, 197, 8), Zľava: Til ... Farkasová, *Kolozsváryová* a Mednyánska (Práca IV, 9, 3), Muži vyhlásili Athenais *Lhéryovú* kráľovnou plesu (Sand, 21), Kráľovská komisia pre udeľovanie cien vynálezcom udelila ... panej Yvonne *Levyovej* prémiu (Práca III, 183, 3), Angličianka *Manleyová* (Práca III, 204, 8; vysl. *mänliová*), vám nemôžem nič odriecť; ani vám, ani miss *Stanleyovej* (Simonov, 58, vysl. *stänliová*), bojoval čsl. daviscupový reprezentant Černík s Američiankou *Rihbanyovou* (Práca III, 246, 8), Rozhovor s pani *Attleeovou* (Ozvena sveta II, č. 8, 42), Ida Lupino znázorňuje tragickú postavu Emily *Brontëovej* (Týždeň II, 29, 11), Životný román troch sestier *Bronteových* (Týždeň II, 29, 11; má byť: *Brontëových*), [Maďari] so svojimi osvedčenými reprezentantmi ... majsterkou sveta Gizi Farkasovou-*Feketeovou* a *Mezeiovou* (Práca III, 343, 8; Pravidlá sloven. pravopisu *Fekete* výslovne uvádzajú!), V dvojhre žien sa stretnú ... Grassalová (Rakúsko) — *Ekeová* (Práca IV, 12, 8), Stina *Kruseová* pozerala (Gulbranssen I, 148), pani *Barreová* umrela (Gulbranssen II, 15), Navštívil som *Jungeovú* (Týždeň, Vianoce 1948, 19), Wembley vo výsledkoch 1. Holandsko (De Jonghová, Timmersová, van der *Kadeová,* Koenová) (Práca III, 210a, 4), *Straubeová* porazila *Knieovú* (Práca III, 196, 8), „Počasie je také krásne, pani *Coeneová* ..." (Claes, 98), Angvilda *Brekkeová* zaškúlila (Undsetová, 214),

pani *Wildeová* (Undsetová, 231), Podľa pisateľky Herthy *Fritscheovej* (Týždeň II, 23, 13), Zuzana *Harmeová* mala útlejšiu postavu (Jacobsen, 35), „Pani ... pani *Aggersoeová?*" spytoval sa (Jacobsen, 169), Unn *Hammarvóová prišla* (Gulbranssen II, 136), pride Genovéva *Métidieuová* (Bosco, 10), Po Angele Méritierovej mysleli sme na malú *Camberouxovú* (Bosco, 328), pani *Métrauxová* (Ramuz, 133) ap.[8]

Z príkladov vidieť, že riešenie, ako tvoriť formy ženského rodu od cudzích mužských priezvisk, je v rozpore s požiadavkou Pravidiel, ktoré žiadajú, aby sa pre ženský rod vždy užívala tá istá forma, aká je pre rod mužský (pričom sa neskloňuje), a tvorenie pridaním odvodzovacej morfémy *-ov-* k nezmenenému derivačnému základu výslovne zavrhujú. Neprekvapuje ani skutočnosť, že v knihách a v novinách pri menách, ako *Skultéty, Figuli, Krčméry* ap., ktoré sa často užívajú, v domácom kontexte preniklo už vedomie, že sa nemajú meniť v ženskom rode, ale pri menách neznámejších už toto vedomie zaniká, čo tiež svedčí o tom, že tvary *Skultéty, Figuli* ... ako formy ženského rodu sú len produktom pamäti, a nie živého jazykového povedomia, ktoré dáva prednosť tvoreniu príponou *-ová*. Popritom je tiež dôležité konštatovať, že tvorenie pridaním odvodzovacej morfémy *-ov-* a príslušných koncovkových morfém ku derivačnému základu, zakončenému na konsonant (po odtrhnutí koncového vokálu), ako to odporúča Ž i g o, je zriedkavé; na tento spôsob tvorenia našiel som zriedkavý prípad u Nyirőa (porov. pozn. 8). To je spôsobené tým, že takéto mená skloňujú sa zámenne, pričom celé rodinné meno hodnotí sa ako derivačný základ, ku ktorému sa pripájajú zámenné koncovkové morfémy a rodinné meno ako derivačný základ ostáva takto vo všetkých pádoch nezmenené: *Glennie — Glennieho, Mealey — Mealeyho,*[9]

---

[8] Možno uviesť ojedinelý prípad na vynechanie koncového *e:* Sto striel mu do duše, ako len vychvaľoval Julišku *Emrovú!* (Nyirő, 54).

[9] U Cronina skloňuje sa síce *Mealey—Mealeya* (123), *Mealeyom* (124), *Munsey — Munseyom* (315), podobne u Knittla *Charley — Charleya* (130), teda menne, ale s tym nemožno súhlasiť; porov. štúdiu v pozn. 1. Ale u Cronina na str. 294 *Burley* skloňuje sa zámenne: *Burleyho.* Mená, zakončené na *-ey* (pokiaľ sú anglického pôvodu), vyslovujú sa s koncovým *-i,* resp. *-ey* vyslovuje sa ako *-i,* a nie ako *-ej,* ako to uvádzajú Orlovský—Arany v *Gramatike jazyka slovenského* 166, a preto sa

Coene — *Coeneho,* alebo sa skloňujú menne (zakončené na zadné a temno-mäkké vokály[10]), pričom sa zase zachováva celé rodinné meno bez zmeny aj v ostatných pádoch. Meno sa hodnotí ako spojenie „lexikálno-sémantický prvok + nultá pádová morféma": *Camberoux|ø* — *Camberoux|a, Métidieu|ø* — *Métidieu|a, Métraux|ø* — *Métraux|a* (tu vsuvné *-v-* neprichodí do úvahy pre prítomnosť grafémy *x* na konci slova). Tvorenie na spôsob *Škultétová* by porušilo tendenciu zachovať rodinné mená vo všetkých pádoch nezmenené; takto tvorené mená by boly veľmi neobvyklé: *Glennová* (to by bolo skôr od rodinného mena *Glenn*), *Csáková, Barrová, Lhárová, Emorová, Bossová, Landrová* atď.

Z návrhu Žigovho zračí sa aj takáto nedôslednosť: Od cudzích mužských priezvisk, ktoré sa skloňujú podľa vzoru *Škultéty,* navrhuje tvoriť ženské priezviská príponou *-ová* po odtrhnutí koncového vokálu „tak, ako tvoríme od nich prídavné mená príponou *-ovský*". Odvoláva sa na SR I, 79, kde sa odpo-

---

skloňujú zámenne. Orlovský—Arany ako príklady uvádzajú: *Huxley* — *Huxleya, Hervey* — *Herveya,* ale v SP 63, 1947, 471. skloňuje sa *Huxlyem,* a nie „Huxleyom"; podobne v Ozvene sveta II, 3, 30: *Huxleyho.* Zámenne sa skloňujú aj iné mená na *-ey,* napr.: *Berkeyho* (Problémy 18), *Cooleyho* (Hirner, 65), *Cooleymu* (Hirner,79), *Diltheyho* (Hirner, 148). Jurovský užíva menný tvar: *Diltheyom* (Psychologia 329). Pri *Coolyho* (Súlad 19) ide asi o tlačovú chybu, pretože po *l* chýba *-e.* Možno uviesť ďalšie doklady: Mc *Kenleyho* (Práca III, 343, 8), *Berkeleyho* (Filozofický sborník II, 67), *Stanleyho* (Práca III, 337, 2), *Ramseyho* (Týždeň II, 47, 11), *Sharkeym* (Ozvena sveta II, 3, 13), *Sharkeymu* (ibid.), *Sharkeyho* (Ozv. sveta II, 3, 13, 14), *Huxleymu* (Ozvena sveta II, 4, 6), *Tin Pan Alleyho* (Ozvena sveta II, 11, 46), *Henneseyho* (van Dine, 50), *Dempseyho* (Kraminov, 187), *Dempseym* (186), *Bradleyho* (Kraminov 57, 132; Erenburg, III. diel, 201; Týždeň I, 11—12, 8), *Bradleymu* (Týždeň I, 11—12, 8), *Disneyho* (Týždeň I, 11—12, 22), *Mosleyho* (Kraminov, 37, 38), *Kemsleyho* (Kraminov 42), *Priestleyho* (Týždeň III, 46, 11), *Oxleyho* (Undsetová, 7), *Deweyho* (Ľud I, 182; Týždeň III, 45; Týždeň III, 35, 3; Hrušovský, 44; Týždeň III, 50, 5), *Deweymu* (Pravda V, 254; Týždeň II, 1, 1;), *Deweym,* (Týždeň III, 35, 3; Týždeň III, 50, 5). Pravda, možno nájsť početné nesprávne menné tvary: *Mc Kenleya* (Práca III, 318, 8), *Disnyea* (Týždeň II, 32, 12; Život v obrazoch III, 22, 22), *Stanleyom* (Ozvena sveta II, 1—2, 25), *Mosleya* (Práca III, 231, 3), *Mosleyovi* (Práca III, 138, 3), *Hurleyom* (Stein, 547), *Deweya* (Práca III, 290, 291; Ľud I, 182; Pravda V, 256; Obrana ľudu IV, 253; Život III, 28, 14; Práca III, 340, 7; Práca III, 132, 3; Práca III, 277, 7), *Deweyoom* (Práca III, 277, 7).

[10] Blanár, l. c.

rúča tvoriť prídavné mená od cudzích mien príponou *-ovský* po odtrhnutí koncovej samohlásky (okrem *-i* po predchádzajúcej samohláske: *-ai, -ei, -ay, -ey* ap.): *apponyovský, pálfovský, feketovský, fenyovský, barnovský, szabovský,* ale: *jókaiovský.* Ale ak sa má od mien, ako *Fenyő, Szabó,* tvoriť prídavné meno *fenyovský, szabovský,* prečo potom žiada tvoriť od *Szabó* príslušný ženský tvar príponou *-ová* k celej forme mena (pri *-o* so vsuvným *-v-*), a nie pridaním *-ová* po odtrhnutí koncového *-ó* (*Szabóvá*)? Podobne prečo *fenyovský,* ale *Fenyőová?* Sám hovorí: „Prečo robiť taký rozdiel medzi príponami *-ovský, -ovci* a príponou *-ová?*" (l. c.). Vychádzajúc z tvarov *škultétovský, Škultétovci,* žiada paralelne *Škultétová,* ale od *fenyovský, szabovský* (podľa toho aj *Fenyovci, Szabovci*), nežiada už *Fenyová, Szabová.* Takto vlastne zase sám utvára rozdiel medzi príponami *-ovský, -ovci* a príponou *-ová* pri istých rodinných menách. Ako vidíme ďalej, tvorenie *Škultétovci, škultétovský* nemožno ani nájsť. — Netreba ani veľmi zdôrazňovať, že spájanie subst. *Barna* (ktoré sa skloňuje podľa vzoru *sluha* — koncové *-a* je pádová morféma) a jeho náležitých derivátov *barnovský, Barnovci* (ako *Baťa* — *baťovský, Baťovci*) so subst. typu *Škultéty* (skloňujúcim sa zámenne) a subst. typu *Fenyő, Szabó* (kde sa menné pádové morfémy pripínajú k celej forme mena) je úplne pochybené.

Jediný prípad, pri ktorom dochádza k odtrhnutiu koncového vokálu, je pri tvorení ženskej formy od rumunských rodinných mien, vychodiacich na *-u.* Ale tento zjav vôbec neprekvapuje, pretože aj pri skloňovaní hodnotí sa koncové *-u* ako pádová morféma nom. sg., kým v iných prípadoch je súčasťou derivačného základu (najčastejšie pri menách pôvodu francúzskeho): *Sardou|ø* — *Sardou|a.* Pre derivovanie je teda pri rumunských rodinných menách východiskom ten istý tvar bez koncového vokálu ako pre skloňovanie, napr.: spomínam okrem Agathy *Bârsescovej* našu súčasníčku Elvíru *Popescovú* (SP 60, 1944, 331). Možno uviesť paralelu: *Camberoux|ø—Camberoux|a —Camberoux|ov|á* — *Popesc|u—Popesc|a—Popesc|ov|á.* Pravdaže, používajú sa tu často mužské priezviská aj pre rod ženský: Elvire *Popescu,* madame *Lupescu* atď. . . .

Z príčin, ktoré sme vyššie uviedli, neprekvapuje ani tvore-

nie formy jednotného čísla príponou *-ov|ec* a množného čísla *-ov|c-* (tu je vokalická alternácia *e/ø*) na označenie rodinných príslušníkov, prívržencov a stúpencov, ktoré sa pripínajú k celej forme mužského priezviska s „cudzím" koncovým vokálom:

prišiel pred dom *Ègeniovcov* (Nyirő, 227), nevedel som, ktorým smerom leží „miesto" *Pottvandiovcov* (Nyirő, 142), [Francis] obnoví svoje priateľstvo s *Glennieovci* [sic!] (Cronin, 126), Po niekoľkých dňoch sa *Curieovci* vrátili (Curie, 294), Istotne bolo málo ľudí, ktorí by boli tvorili takú ideálnu dvojicu, ako Peter a Mária *Curieovci* (Van Dine, 74), Ustúpila ku krčme *Barmberryovcov* (Lewis, 118), *Lhéryovci* mali prinajmenšom šesťdesiat bratancov a polobratancov, *Bluttyovci* neboli menej bohatí na príbuzenstvo (Sand, 103), V rodinnej politike *Tildyovcov* (Týždeň III, 33, 3), Popoludní sa schádzaly skupinky pred domom *Neilyovcov* (Cronin, 133), Niektoré rodiny, ako *Romillyovci*, Poittevinovci (Maurois I, 27—28), Elišovce pripadly Tomášovi Csákymu... synovi Štefana, syna prvého pána hradu z rodu *Csákyovcov* (Kultúra XV, 37), Tak to bolo aj u *Erdödyovcov* a *Csákyovcov* (Kultúra XV, 37), Proti týmto kruhom a proti dynastiam (!) hodžovcov, *ursínyovcov*, slávikovcov... viedol náš drobný človek zápas (Program 5; Žigo uvádza doklad *Ursínovci* zo SR VI, 225), Nadvláda Prestonov Sturgeov, John Houstonov, Hitchcockov, *Disneyovcov* (Týždeň II 23, 5; porov. pozn. 9), A *Oxleyovci* sú katolíci (Undsetová, 7; *Oxley* sa tu skloňuje zámenne; gen. sg. *Oxleyho*, str. 7, t. j. *oksliho, oksli|j|ovci*), *Huxleyovci* sú veľmi pohostinní (Ozvena sveta II, 3, 30; *Huxley* sa skloňuje zámenne: *Huxley* — *Huxleyho; haksliho, haksli|j|ovci*), život otca rodiny, Attleeho, mi vylíčila pani Attleeová v exkluzívnom interwiew krátko potom, čo *Attleeovci* oslávili svoju striebornú svadbu (Ozvena sveta II, 8, 42), *Coeneovci* počítali s tým (Claes, 10),[11] vkročí do kancelárie „Bratov *Zudeovcov* a spol." (Kultúrny život III, 21, 9), Ženitba s dievčaťom nearistokratického pôvodu a vydanie knihy sa pozdaly rodine *Braheovcov* naskrze škandalóznymi (Ozvena sveta II, 15—16, 8), obidvoch *Brekkeovcov* to rozčuľovalo

[11] V prípadoch, ako *Fiskeová* (Cronin, 234), *Fiskeovci* (Cronin, 236), *Kyleová* (Cronin, 117), *Woodhouseová* (Týždeň II, 23, 4), *Woodhouseovci* (Týždeň II, 23, 4), nejde o mužské rodinné meno s koncovým

(Undsetová, 214), Údajne pochádzal z Korutan, z rodu *Rilkeovcov* (Obroda I, 107),[12] Nato Moretovci a *Simoneauovci* sa toho chytili (Sand, 106), *Braatöovci* dostali (Undsetová, 235), niektorý *Métidieuovec* alebo Dérivatovec prejavuje známky tejto osudnej ochablosti (Bosco, 27), To už nebolo obyčajné dievča z rodiny *Métidieuovcov* (Bosco, 25), *Camberouxovci* majú dvoch deputátnikov (Bosco, 328), Do ich počtu boli zahrnutí aj *Portoluovci* (Deledda, 40).

Pri menách na *-ó* podobne ako pri skloňovaní má sa aj pri odvodzovaní vkladať medzi koncové *-ó* mena a odvodzovaciu morfému *-ov-* vkladné *-v-: Mihálykóvovci* mysleli na návrat (Nyirő, 185). Pravda, často vkladné *-v-* nebýva (viď vyššie *Simoneauovci*), ale toto vkladné *-v-* z neznalosti často sa vynecháva aj pri flexii.

V prípade *Badaróvci* (nom. sg. *Badaró*) ide o spojenie kon-

---

vokálom, ale s konsonantom, aj keď sa mužské priezviská nesprávne skloňujú zámenne: *Fiskeho* (238, „fiskho"?!), *Kyleho* (116), *Woodhouseho* (Týždeň II, 23, 4; ale na tej istej strane je aj správny tvar *Woodhousea)*. Podobne nesprávne je *Brineho* (Cronin, 130), hoci sa užíva aj správny tvar *Brineom* (129). Rovnako nesprávne skloňuje sa „Cable" u Knittla: *Cableho* (11), *Cablemu* (176), *Cablem* (11), *France* u Gattiho: *Franceho* (2. diel, 41), hoci na tejto istej strane uvádza sa aj správny tvar podľa menného skloňovania: *Franceom, Hansenneho* (Práca III, 190, 8; ale: *Hansenna* v Práci III, 343, 8), *Joyceho* (Týždeň II, 23, 4). Jedine správnymi tvarmi môžu byť tvary *Fiskea, Kylea, Brinea, Cablea* atď. podobne, ako je to napr. *Milne — Milnea (milna)* v preklade Balchinovho románu, hoci už v Našom filme II, 8, 145, sa nesprávne uvádza *Milneho*. Všetky tieto nesprávnosti sú spôsobované tým, že sa v tomto prípade nesprávne vychádza z optickej, a nie akustickej formy rodinného mena, resp. inými slovami, že sa optická forma mylne stotožňuje s akustickou formou.

Podobne ako pri skloňovaní cudzích rodinných mien s koncovým nevyslovovaným vokálom sa uvedený vokál zapisuje a inokedy nie: *De Gaulle — De Gaullea* alebo *De Gaulla*. Niekedy je zapisovanie tohto vokálu obligátne; porov. *Francea — Franca (fransa — franka)*. Aj pri ženských rodiných menách, odvodených od takýchto mien, sa takýto nevyslovovaný vokál zapisuje, alebo nie: *Woodhouseová, Fiskeová, Kyleová,* ale *Peeribynglová* (Dickens, 6, nom. sg. Peribyngle). Tieto otázky, najmä otázka skloňovania mien s koncovým nevyslovovaným vokálom, nesúvisia, síce priamo s našou problematikou, ale dobré je upozorniť na ne aj na tomto mieste. Porov. o tom aj SR, XII, 71.

[12] Ojedinelý prípad na odtrhnutie koncového *-e:* Rilke sám... úsilne sostavoval rodostrom rodu *Rilkovcov* (Obroda I, 107).

cového *-ó* mena a *o* odvodzovacej morfémy *-ov-:* podal v Ilhéus žalobu proti *Badaróvcom* (Kultúrny život III, 21, 8)...

Pri rumunských rodinných menách koncové *-u* odpadá: Carolova diktatúra onoho času zametala s *Codreanovcami* (Týždeň II, 47, 7).

Rovnako pre tvorenie akostných prídavných mien východiskom je vždy celá forma rodinného mena:

...prekonávajúcich odkaz vlčkovsko-*škultétyovskej* školy (Mráz, 311), celú tretinu Slovenska vydali *horthyovskému* Maďarsku (Program 5), stala sa táto menšina... nástrojom *horthyovskej* fašistickej politiky (Práca III, 260, 2), Bola to vlasť Shakespeara, Byrona, Dickensa, sestier *Bronteovských* (Ozvena sveta II, 15—16, 5; má byť *Brontëovských*), *Bredeovská* rodina (Hamsun, 196; ide síce o odvodenie od krstného mena, ale, ako som ukázal v cit. štúdii o skloňovaní niektorých cudzích slov, krstné mená sa chovajú pri skloňovaní tak isto ako rovnako vychodiace cudzie rodinné mená, no tak isto sa chovajú aj pri odvodzovaní), dérivatovské dievčence prichádzaly ukázať niekoľko krásnych výšiviek dievčencom *métidieuovským* (Bosco, 15), v *rousseauistickom* náboženstve (Maritain, 139), pre svoje *rousseauovské* rozmary (Gulbransen II, 20).

Od mien, vychodiacich na „mäkké" vokály, tvorí sa prídavné meno akostné niekedy od mena po odtrhnutí koncového vokálu:... svetom indivíduí mocného Demiana, na ktorom sa zjavuje stopa *nietzschovského* poznačenia (SP 63, 1947, 481), znova nastoľuje *goethovskú* problematiku (LhS V, 239).

Pri tvorení akostných príd. mien od rumunských rodinných mien na *-u* koncové *-u* nie je zahrnuté do derivačného základu: podniky Resice prešly do vlastníctva Banca Romaneasca a *Bratianovskej* rodiny (Týždeň III, 35, 8).

Zriedkavý prípad poskytuje hodnotenie koncového zadného vokálu rodinného mena (*ó*) ako začiatočného vokálu odvodzovacej morfémy, takže derivačným základom je rodinné meno, zakončené na konsonant; v morféme *-ov-* je začiatočné *o* nahradené dlhým *ó,* ktorým sa končí meno: naivné pokrytectvo, utajované *rousseauvskou* úprimnosťou je aspoň tak hlboké a živé ako prefíkané pokrytectvo farizejov (Maritain, 90).

Na inom mieste používa sa však aj tvar, pri ktorom prí-

pona *-ovský* pripína sa k celej forme cudzieho rodinného mena: No poňatie *rousseauovskej* smluvy nie je ešte úplné (Maritain, 121).

Väčšie nepravidelnosti môžeme vidieť pri tvorení privlastňovacích prídavných mien. Pri rodinných menách konštatoval Blanár kolísanie medzi menným a zámenným skloňovaním pri menách, vychodiacich na isté vokály. To isté som konštatoval[13] aj pre oblasť cudzích krstných mien, kde často pri tých istých literárnych dielach badať nerozhodnosť medzi obidvoma spôsobmi skloňovania. Tak isto je nerozhodnosť pri tvorení príslušného privlastňovacieho prídavného mena od cudzích rodinných mien, zakončených na predné (akusticky mäkké) vokály: alebo sa tvorí odvodzovacou morfémou *-ov-*, ku ktorej sa pripájajú zámenné koncovkové morfémy, alebo sa priamo pripojuje genitívna zámenná koncovková morféma *-ho* a tento tvar sa používa pre všetky pády (ako *jeho*). Za správny treba pokladať tvar s koncovkovou morfémou *-ho*, ktorá sa pripojuje priamo k celej forme cudzieho rodinného mena. To sa vzťahuje len na privlastňovacie prídavné mená, tvorené od mužských rodinných a krstných mien; ženské sa tvoria od krstných mien vždy odvodzovacou morfémou *-in-* (o tom ďalej!). Od mien, vychodiacich na „nie mäkké", je možné len privlastňovacie prídavné meno s odvodzovacou morfémou *-ov-*:

V *Alpettiho* očiach sa zablysklo (Sillanpä, 85). [Francis] kráčal... k... tabuli *Glennieho* pekárne (Cronin, 27). Hobbes zjavne nadviazal na *Galileiho* metódu (Hrušovský, 120). Naše zistenia s *Lowuho* odhadom by súhlasily (Súlad 96). Woodworth — *Cadwho* dotazník... mal slúžiť na identifikovanie vojakov (Psychologický sborník II, 233). — Ale: list na smrť *La Boétieovu* (Daudet, 146). Pétiotove — alias *Valeryove* — fantastické vyhlásenia (Týždeň III, 35, 11), rodina *Lhéryova* (Sand, 13), vyšetril *Hardeeho* alibi (van Dine, 55). — Ale: „Študovali ste niekedy *Hardeeov* gambit?" (van Dine, 31).

Ako zvláštnosť treba zaznamenať, že rodinné meno *Linnankoski* (fínske) zaraďuje sa do kategórie adjektív, takže, podobne ako pri inoslovanských rodinných menách na *-ki, -ski,*

---

[13] Porov. pozn. 1.

-čki, -skij, -oj, skloňovanie nie je určené podľa koncovej fonémy mena, ale podľa kategoriálneho zaradenia názvu.[14] Gen. sg. funguje ako privlastňovacie prídavné meno: *Linnankoského* román Pieseň o červenom kvete (Linnankoski, záložka obálky), dielo tak vynikajúce, ako je *Linnankoského* Pieseň o červenom kvete (SP 61, 1945, 427).

Privlastňovanie s pomocou koncovkovej morfémy *-ho* pri *Harvey, Dewey* ap. opäť ukazuje na výslovnosť *-ey* ako *i:*

vyskytly sa snahy mechanisticky vysvetľovať i biologické pochody a *Harveyho* objav mechanizmu krvného obehu (Vývin 41), *Deweyho* sebaistotu značne otriasla skutočnosť (Ľud I, 182, 1), pripravovaný film s titulom *Deweyho* víťazstvo (Týždeň III, 50, 5), Pôvod *O' Caseyho* realizmu treba hľadať... u Hebbela (Práca III, 319, 4), súdne pokračovanie proti *Stanleyho* priateľovi (Práca III, 337, 2), Lebo tomu, čo potrebujeme... *Priestleyho* prózy z veľkej čiastky zodpovedajú (SP 63, 1947, 174), Truman ostro napádal republikánsky Taftov a *Hartleyho* zákon (Týždeň III, 46, 1), rozpustiť *Mosleyho* „stranu" (Týždeň II, 23, 4), V *Huxleyho* dome sú stále mladí ľudia (Ozvena sveta II, 3, 30).

Pravdaže, aj tu možno nájsť doklady na nesprávne hodnotenie koncového *-ey* s hľadiska výslovnosti a tým aj nesprávne odvodzovanie: Ministrom obrany v *Deweyovej* vláde (Práca III, 290, 1), Nemal čas na polemiky s cigánstvami a štvanicami *Deweyových* nadháňačov (Pravda V, 255, 3), [americký ľud] je proti Taft-*Hartleyovmu*... zákonodarstvu (Ľud I, 182, 1), Súčasne s *Taft-Hartleyovým* zákonom (Týždeň II, 32, 3), Je vecou *Mosleyovou* (Týždeň II, 23, 4), *Diltheyov* myšlienkový systém (Filozofický sborník II, 190).

Spojenie *-ay* v menách, ako *Rudnay, Baraňay,* sa vyslovuje dvojslabične, preto pri privlastňovaní prichádza do úvahy tvar s koncovkovou morfémou *-ho* (skloňuje sa, pravdaže, takéto meno zámenne, a nie menne, ako to často čítame): Po *Baraňayho* smrti (LhS IV, 112), *Bucsayho* knihu vítame (SP 58, 1942, 726). Rovnako je aj pri menách na *-ai: Pulaiho* slová (Zilahy, 184).

---

[14] Blanár, l. c. 74.

To, čo sme povedali o menách na *-i, -í,* platí v rovnakej miere aj o menách na *-e, -é:*

Von *Wieseho* sociologický systém (Hirner, 123), obdiv pre *Goetheho* Fausta (Dejiny, 129), O čítaní *Goetheho* básnických diel máme viacero dôkazov (LhS IV, 1947, 119), *Ercého* dielo svoju úlohu spíňa (Kultúra XVI, 555), *Jégého* „Cesta životom" (Obroda I, 98).

Rovnako aj tu sa nesprávne používa tvar s odvodzovacou morfémou *-ov-:* V epoche slovenského literárneho romantizmu z *Goethovej* poézie bola preložená báseň (LhS IV, 1947, 119), Z *Goethovej* tvorby (ibid.), Štúrovo kladné stanovisko dovolilo štúrovcom približovať sa ku *Goethovej* poézii (ibid.), Českí predkovia *Rilkovi* boli sedliaci (Obroda I, 107), *Goetheov* dom (Týždeň I, 11—12, 2, hoci je tu aj správne: *Goetheho* posmrtná maska), *Barreova* dobromyseľná tvár (Gulbranssen II, 8), *Andréov* prípad (Cooper, 59, hoci sa správne skloňuje *Andrého,* str. 191), *Mériméeova* „Carmen" prekvapila (Ozvena sveta II, 5, 11), Aká opera by z toho bola s Bizetom ako skladateľom a s moderným libretistom pri použití *Mériméeovej* „Carmen" (ibid.).[15] Porov. aj *Goethov — Goetheov!*

V iných prípadoch nesprávne sa zas hodnotí koncové *-e* rodinných mien ako skutočné, vyslovované, a preto mená sa nesprávne skloňujú zámenne: Malcom sa opieral o *Lockeho* obchodnú náuku (Cronin, 27—28), Chytil *Cableho* ruku (Knittel, 261), nadrealizmus úzko súvisí s nominalizmom a *Humeho* skepticizmom (Kultúra XI, 59), došli k *Birkeho* bydlisku (Cooper, 54, hoci na str. 39 uvádza sa správny tvar *Birkov:* „Ale musím vaše pochabosti zaraziť a ukázať vám u nás zhotovené látky, aby ste videli rozdiel medzi nimi a *Birkovými* handrami."). Dolná snemovňa pretriasala *Woodhouseho* prípad (Týždeň II, 23, 4). Správne má byť: *Lockovu,* resp. *Lockeovu, Humov — Humeov* ap.

Rodinné mená, vychodiace na krátky predný vokál maximálneho stupňa otvorenosti (*ä*), skloňujú sa ako ostatné „mäk-

---

[15] Nesprávne sa tu používa menné skloňovanie: Treba čítať *Mériméea* aspoň pre pripomienku (Ozvena sveta II, 5, 10). Podobne v Slove a tvare II, 84: S tohto hľadiska som kontroloval ukrajinské preklady z *Mériméa;*

ké". Neprichodí tu teda do úvahy odvodzovacia morféma *-ov-:* [Kunnas] si pokojne sadol k písaciemu stolu *Heikkiläovmu* (Nové prúdy III, 24, 536).[16]

Od mien na „nie mäkké" tvorí sa privlastňovacie prídavné meno vždy s pomocou odvodzovacej morfémy *-ov-* a príslušnými koncovkovými morfémami:

Ledva boli pol míle od *Thoreauovej* chalupy (Curwood, 48), *Rousseauovým* vplyvom (Dejiny, 100), spomenutý román du Gardov alebo *Gobineauova* Renesancia (Slovo a tvar I, 108), *Montesquieovej* štúdii o veľkosti a úpadku Rimanov (Elán XIII, 4, 10), [prekladateľ] sprístupnil slovenským čitateľom *Montesquievovo* dielo (SP 59, 1943, 57),[17] Za ním Vai-*Čuove* bandy plienily (Cronin, 197), *Bixiouova* peňaženka (Daudet, 167), *Garrigouov* zvonček (Daudet, 130), *Giraudouxovo* umenie tu veľmi pokleslo (SP 62, 1946, 474).

Od rumunských rodinných mien, vychodiacich na *-u,* tvorí sa príslušné privlastňovacie prídavné meno po odtrhnutí koncového vokálu: Fanatický prívrženec *Dolinescov* zastrelí Pahonca (SP 58, 1942, 763), prichádzaly k slovu *Codreanove* myšlienky (SP 58, 1942, 765), Ďalšie *Rebreanove* diela sú ešte Žiara... (SP 58, 1942, 768), *Antonescov* režim (Týždeň III, 35, 8), Vtedy bola v Rumunsku *Avarescova* vláda (Týždeň III, 35, 8).

Nemožno súhlasiť s tvarmi, kde odvodzovacia morféma *-ov-* pripája sa k celému menu: Tento proces bol po *Maniuovom* najväčší (Pravda V, 254, 3), *Maniuova* národne sedliacka strana (Čas IV, 226, 3), [Bejanova mladoliberálna strana] sa nedávno

---

[16] Pri skloňovaní tohto mena použité sú tu všetky možné spôsoby: 1. zámenné skloňovanie: Raz navštívil Kunnas *Heikkiliho* (Nové prúdy III, 24, 536), 2. menné skloňovanie: službu po *Heikkiläovi* (Nové prúdy III, 24, 537), 3. nesklonné: Kunnas bol v stálom spojení s Kauko *Heikkilä* (Nové prúdy III, 24, 536). Jedine správne je skloňovanie zámenné.

[17] Ako príklad ukazuje, užíva sa tu vsuvné *-v-*. V štúdii, cit. v pozn. 1, navrhoval som vsuvné *-v-* zaviesť pri menách, vychodiacich na *-ö, -ő.* Pre skloňovanie možno uviesť ďalšie doklady na vsuvné *-v-:* V pomere k iným mnoho sa zaoberá Montesquieuvom (Filozofický sborník I, 53), treba len vyzdvihnúť samu hĺbku historického pozorovania *Montesquieuva* (SP 59, 1943, 126).

odštiepila od *Tatarescuovej* národne liberálnej strany rumunskej (Práca III, 87, 1).

Ešte nesprávnejšie je zámenné skloňovanie rumunských rodinných mien a používanie gen. sg. vo funkcii privlastňovacieho prídavného mena: ‚Na scéne SND sme videli tohto roku tri psychologické drámy zo svetovej dramatickej tvorby. Prvá „Asmodée" od Fr. Mauriaca, ... druhá „Ad astra" z fínčiny a tretia z rumunčiny, *Stefanescuho* hra „Kdesi ďaleko"... (Kultúra XV, 139).

Mená, vychodiace na „temno-mäkké" vokály, kolíšu niekedy medzi skloňovaním menným a zámenným.[18] Niekedy sa skloňujú zámenne a gen. sg. užíva sa vo funkcii privlastňovacieho prídavného mena: nakládol si oheň na *Mandruho* pašienke (SP 56, 1940, 242), Po *Landruho* poprave zmizla jeho milenka (Týždeň III, 50, 8). Inde skloňuje sa menne, napr.: Prečo nenatočíte život *Landrua?* (Ozvena sveta II, 11, 28).

V prípade *Rousseauv* ide o hodnotenie *-ó,* ktoré je na konci mena, ako súčasti odvodzovacej morfémy, t. j. ako jej začiatočnej fonémy, a nie súčasti derivačného základu: robia z ducha *Rousseauvho* reprízu starého ducha Lutherovho (Maritain, 86). V tom istom diele užíva sa však aj správny tvar *Rousseauov:* prirodzená dobrota je *Rousseauovým* stavom milosti (104), postup *Rousseauov* (113). Tvar *Rousseauv* treba teda zamietnuť v prospech tvaru *Rousseauov* (resp. *Rousseauvov;* porov. ďalej!).

Všetky doklady privlastňovacích prídavných mien od rodinných mien na *-ó,* ktoré tu uvádzame, sú bez vsuvného *-v-*. Príkladov na vsuvné *-v-* je veľmi málo; zistil som tento: Ľudské požiadavky maly byť argumentom proti *Rousseauovmu* a Marxovmu výkladu (Hirner, 106). Nakoľko vsuvné *-v-* užíva sa pri skloňovaní, je prirodzené, že by sa malo používať aj pri derivovaní.

Uveďme v tejto súvislosti aj tvar *rousseauizmus,* pri ktorom odvodzovacia morféma *-izm-* pripája sa tiež k celej forme mena: *rousseauizmus* je radikálne naturalistické pokazenie kresťanského citu (Maritain, 133).

---

[18] Blanár, l. c. 76.

Pri tvorení tvarov typu *Hlaváčovie* prejavujú sa pri rodinných menách tendencie, ktoré sme pozorovali pri tvorení iných tvarov. Napr.: *Pottyandiovie* gazdovstvo (Nyirő, 145), Ion *Glanetášovie* je žiadostivý po zemi (SP 58, 1942, 759; nom. sg. *Glanetášu*).

Nakoniec chceme upozorniť, že heterosylabické spojenia vokálov nevyskytujú sa pri cudzích rodinných menách len v nami skúmaných a dosiaľ spomínaných prípadoch, ale aj v prípadoch iných. V spisovnej slovenčine — rovnako ako je tomu v češtine[19] — štrukturálne zákony o radení foném nepripúšťajú heterosylabické spojenia vokálov na rozhraní: *základová morféma + odvodzovacia morféma* alebo *základová morféma + pádová morféma*. Tieto spojenia v uvedených pozíciách sú bežné v cudzích slovách: *idea, ideový, kongrua, orchidea, duo, fluor, lýceum, múzeum* ap. Takéto spojenia nachodíme aj pri cudzích rodinných menách: *Clodius* (gen. sg. *Clodia* ...; *-us* je pádová morféma nom. sg.), *Herdelea, Estevao* alebo krstných menách: *Dea* ap. Pri skloňovaní slovenských rodinných a krstných mien sa pripájajú flexívne pádové morfémy ku základovým, korenným, príp. sufixálnym podľa zákona o diferenciačnom maxime:[20] *Sokol|ø, Soko-l|a, Soko-l|o-vi* ... To sa vzťahuje aj na odvodzovanie: *Soko-l|o-vá, Soko-l|ov|ø, Soko-l|ov|-c|i, soko-l|ov|-sk|ý* ap. Naproti tomu pri cudzích rodinných a krstných menách s heterosylabickým spojením vokálov na švíku koncovkovom ostáva heterosylabické spojenie vokálov vo všetkých pádoch pri skloňovaní, aj pri derivovaní (menia sa len spojenia vokálov podľa charakteru odvodzovacej morfémy, resp. pádovej morfémy), napr.: *Clodi|us/Clodi|a, Clodi|ová, Clodi|ovci, clodi|ovský; Esteva|o/Esteva|a, Esteva|ová, Esteva|ov|ø, Balbo|a/Balbo|u, Balbo|ov|ø; Herdele|a, Herdele|ovci; De|a, De|y, De|e, De|in|ø* ap. Príklady:

„To je izba Anny Klementímy *Clodiovej*..." (Bosco, 47), Krv *Clodiovcov* sa ozvala (Bosco, 21), postavil sa proti mne a *clodiovskej* krvi (Bosco, 21), Oproti nim bol *Clodiov* domec

---

[19] V. Mathesius, *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha 1947; *Několik slov o hiátu v dnešní češtině*, str. 92.

[20] Blanár, l. c. 77.

(Bosco, 58), Pani *Herdeleová* je impulzívna (SP 58, 1942, 757), *Bloyov* svet (SP 60, 1944, 269).

To isté kolísanie, ktoré sme pozorovali pri tvorení privlastňovacích prídavných mien, pozorovať pri tvorení tohto prídavného mena od cudzích krstných mien, vychodiacich na predné vokály. Opäť za správny treba pokladať tvar s koncovkovou morfémou gen. sg. zámen, pripájajúcou sa k celému krstnému menu: Kameň predsa preletel celkom nad *Williho* hlavou (Erenburg I, 416), Mado začala spomínať oddiel, kamarátov, *Mikiho* žarty (Erenburg III, 162), návrh vydavateľskej smluvy na budúcu *Harryho* knihu (Simonov, 9) — ale: *Olavove* oči trochu stmavely (Linnankoski, str. 244; nom. sg. *Olavi*);[21] *Sölveho* Einar mal svoje plány (Gudmundsson, 110), na *Sepkeho* chrbte (Claes, 94), Ani *Palleho* mater sa nikdy nedozvedela (Palazzeschi, 111) — ale: Don de Molla nie veľmi pozorne počúval *Felipovo* vypravovanie (Suchanský, 105), fľaša zasiahla *Felipovu* ruku (Suchanský, 135; nom. sg. *Felipe*);[22] oči mu ešte žily a dívaly sa zmäteno na *Monneho* chrbát (Claes, 262) — ale: hlava žaby kývala sa len na prst ďaleko od *Monnovho* nosa (Claes, 32); [Týne] počula, ako *Táveho* voz hrkoce (Sillanpää, 32) — ale: A predsa nevystúpila v *Távovej* pamäti spomienka na jeho lôžko (Sillanpää, 64); nechal *Bredeho* rodinu bývať na Breidabliku (Hamsun, 195) — ale: Nepovedal meno dievčaťa a Izák sa ho ani nepýtal, ale sľúbili mu *Bredeovu* Barbro (Hamsun, 129), A takto idú, Olina plná jedu a Aksel, aký je dlhý, na *Bredeovom* chrbte (Hamsun, 213).[23]

---

[21] V celom diele sa toto krstné meno *(Olavi)* skloňuje menne (s hodnotením *i* ako nominatívnej pádovej morfémy sg.): hľadia na *Olava* (109), Pristúpil k *Olavovi* (243), s čím nemožno súhlasiť. Porov. štúdiu, cit. v pozn. 1.

[22] Toto krstné meno sa tiež nesprávne skloňuje menne: Chrapľavým hlasom kázal *Felipovi* pokračovať (Suchanský, 105), nakázal mi *Felipa* hneď chytiť (147).

[23] Opäť je tu kolísanie medzi menným a zámenným skloňovaním. 1. a) prerušil rozhovor s *Bredom* (Hamsun, 306), a k tomu sa ešte znepriatelila s *Bredom* Olsenom (Hamsun, 237), b) súhlasil s *Bredeom* (Hamsun, 111), 2. Nuž predsa len nemusí *Bredeho* udávať (Hamsun, 208), Zavolajú *Bredeho* a Brede len ľahko a bezstarostne prikyvuje hlavou (Hamsun, 185).

Kolísanie sa prejavuje aj pri hodnotení koncového vokálu krstného mena; v domácich slovách vždy sa pripína odvodzovacia morféma *-ov-* k lexikálno-sémantickému prvku po odtrhnutí príslušnej pádovej morfémy nom. sg.: *brat|ø* — *brat|ov|ø, sluh|a* — *sluh|ov|ø, ujk|o* — *ujk|ov|ø* ap.; pri cudzom krstnom mene to môže byť podobne, alebo je derivačným základom celé krstné meno aj s koncovým vokálom: A predsa nevystúpila v *Távovej* pamäti spomienka na jeho lôžko (Sillanpää, 64; nom. sg. *Táve*) — ale: Nepovedal meno dievčaťa a Izák sa ho nepýtal, ale sľúbili mu *Bredeovu* Barbro (Hamsun, 129). Pravda, toto tvorenie nemožno prijať.

Krstné mená na *-ey* majú sa skloňovať zámenne, tak ako rodinné mená. Preto vo význame privlastňovacom má sa používať tvar gen. sg., a nie tvar s odvodzovacou morfémou *-ov-*: prišly rozkazy nespustiť nikdy zrak s *Harveyových* dverí (Cooper, 120).

Pri rumunských krstných menách na *-u* je podobne ako pri rodinných menách derivačným základom tvar bez koncového vokálu: *Titova* tvár (SP 58, 1942, 411; nom. sg. *Titu*).

Od cudzích ženských krstných mien, vychodiacich na iný vokál ako *-a* (Patty, Polly, Judy, Týne, Barbro), tvorí sa privlastňovacie prídavné meno pripojením odvodzovacej morfémy *-in-* k nom. sg. po odtrhnutí koncového vokálu. S grafickej stránky javí sa kolísanie medzi ponechávaním koncového *-y* mena v rámci odvodzovacej morfémy alebo jeho odstránením a uvedením *-in-*. Napr.: *Sölvina* posteľ vŕzga (Undsetová, 76; nom. sg. *Sölvi*), zbožňovanie *Pattyno,* ktoré stále ovieva mr. Langa, vstúpilo trochu i jemu do hlavy (Zilahy, 245), začaly sa deti pod *Pollyným* vedením hrať halloweenske hry (Cronin, 55; nom. sg. *Polly*). — Ale: Myslel, že ukáže *Pollin* list (Cronin, 69), Len keď som dostal *Judin* list, uvedomil som si (Cronin, 292; nom. sg. *Judy*), Svojím zrakom tam niekam si umiestil jej obraz, *Týnin* (Sillanpää, 61; nom. sg. *Týne*), odpovedá *Barbrin* otec (Hamsun, 288; nom. sg. *Barbro*), Naraz zazrel na *Madinej* ruke, vyše lakťa, fialový pásik (Erenburg III, 157; nom. sg. *Mado*).

V slovenskej literárnej produkcii (resp. prekladoch) nenašiel som príklad na tvorenie privlastňovacieho prídavného mena

pridaním sufixovej morfémy *-in-* k celej forme cudzieho ženského krstného mena, vychodiaceho na predný mäkký vokál *-i*. Podobný prípad som našiel v českom preklade románu Betty Mac-Donaldovej *Vejce a já:* Jakmile jsme se usadili v Laurelhurstu, rozhodl otec, že nádavkem k *Maryinu, Darsyinu* a mému zpívání... budeme všichni cvičeni ve všeobecné užitečnosti (35). Býva to v slovenčine pri odvodzovaní od čínskych rodinných mien: Žena, ktorá spala vedľa *Ling-Sao-inej* staršej dcéry, bola mladá (Bucková, 156).

Pozrime teraz na tvorenie formy ženského rodu, množného čísla a prídavných mien od cudzích mužských priezvisk, zakončených v nom. sg. na nevyslovený konsonant. V. Blanár správne konštatoval,[24] že pre túto kategóriu rodinných mien je v pádoch okrem nom. sg. derivačným základom celá písaná forma mena (*Dérivat — Dérivata;* vo výslovnosti: *dériva — dérivata, Camus — Camusa: kamü — kamüza, Rambout — Rambouta* ap.). Vo svojej práci o skloňovaní cudzích slov[25] som ukázal, že sa tak chovajú aj mená, vychodiace v nom. sg. na jeden vyslovený a druhý nevyslovený konsonant. Prvý z týchto konsonantov je sonórny (neutrálny, nepárový), druhý najčastejšie znelá alebo neznelá dentála (*t, d*): *Vailland, -a* (*vajă — vajăda*), *Roland, -a, Rostand, -a, Girard, -a* (*žirár — žirárda*). Aj pri týchto menách je teda pri skloňovaní východiskom celá písaná forma (ale v príp. *Vercorsa* sa vyslovuje *verkóra*).

To, čo platí o skloňovaní, platí aj o odvodzovaní: A) forma ženského rodu, B) množné číslo, C) prídavné mená.

A) Magdaléna *Dérivatová* (Bosco, 16; vo výslovnosti: *dérivatová*), Eugen šiel po retiazku upletenú z plavopololavých vlasov, akiste pani *Goriotovej* (Balzac, 285). [Bertrand Schmitt] oženil sa pred troma rokmi s Isabelou *Marcenatovou* (Maurois I, 217);

B) Bolo vidno *Dérivatovcov* odbehávať k Métidieuovcom (Bosco, 15), Rodina *Chappazovcov* bola celá pohromade (Ra-

---

[24] V. Blanár, l. c. 77.
[25] Porov. v pozn. 1.

muz, 35), *Genevetovci* stanú sa celkom nevravnými (Bosco, 53), A ostatné najvychytenejšie rodiny údolia, Romillyovci, Poittevinovci a *Pascal-Bouchetovci* chovaly sa k pánu Aristidovi vľúdne (Maurois I, 29);

C) Zavše *dérivatovské* dievčence prichádzaly ukázať niekoľko krásnych výšiviek (Bosco, 15), Ako rozumieť túto „pasivitu" a „aktivitu" *ramuzovského* človeka? (Ramuz, 189), Nad všetkým trónily vysoké čierne stavby *renshawovských* uhoľných baní (Cronin, 99);

Čo-to mi síce povedala o svojich vychádzkach na *Genevetov* a Farfailleov majer (Bosco, 57), Umenie *Ramuzovo* teda smeruje k všeobecnu (Ramuz, 187), Iná príhoda *Giraudova* (Maurois II, 69);

Helena a Františka Pascal-*Bouchetovie,* pekné plavovlasé sestry pokojnej tvári (Maurois I, 50), Helena a Františka Pascal-*Bouchetovie* (Maurois I, 50).

Rovnako je to v prípadoch jedného vysloveného a druhého nevysloveného konsonantu.

A) Bolo počuť rozprávať Martu *Alibertovú* (Bosco, 38), Pani de *Beauséantová* obdarila študenta (Balzac, 81), Obidve *Alibertky* stály na druhej strane (Bosco, 38);

B) *Alibertovci* do roka dali do poriadku moje polia (Bosco, 7), na večeru ho pozvali bratanci *Reymondovci* (Ramuz, 103);

C) ... smerovala kupredu, na *Alibertovské* [!] polia (Bosco, 147), Zdalo sa, že sa život medzi Teotimovým majerom a *alibertovským* dvorcom vrátil do zvyčajných pokojných koľají (Bosco, 155), kráčal som k *Alibertovmu* majeru (Bosco, 81).

Podobne, ako pri cudzích rodinných a krstných menách, vychodiacich na iné vokály ako *-a* alebo *-o* (s výnimkou rumunských rodinných a krstných mien), pridávajú sa prípony k celej forme mena, rovnako pripínajú sa jednotlivé odvodzovacie morfémy k celej forme mena aj pri ostatných substantívach, podobne zakončených:

Torryovská tlač pred jeho príchodom označovala ho za protibritského (Ozvena sveta II,10,2), Strhol temperamentných Argentíncov nacionálnymi heslami, ostrými narážkami na *„yankeeovský* imperializmus" (Práca III, 340, 7), Mnohé miestne mená v Japonsku majú *ainuovský* pôvod (Ozvena sveta II, 5, 27),[26] ukazujú na súvislosť s kmeňmi *Gilyakov* a Oročiov na Sibíri (Ozvena sveta II, 5, 27), *Peruánom* patrí iba krajina (Ozvena sveta II, 1—2, 21), V Cuzco, v srdci Peru, ktorý *Peruánci* nazývajú tiež pupkom sveta (Ozvena sveta II, 1—2, 20), Indiáni *peruánskych* horných plošín (ibid.).

Pri miestnom mene *Chile* sa pri odvodzovaní koncové *-e* vynecháva: Nemala nič proti tomu, aby sa dobytok predal *Chilanom* (Wast, 45).

Uvádzame prehľadnú tabuľku, z ktorej vidieť, ktoré rodinné a krstné mená (o ktoré tu predovšetkým išlo), resp. na aké vokály zakončené rodinné a krstné mená sme v tejto štúdii skúmali.

Na niektoré prípady nenašli sme doklady v literatúre práve pre zriedkavosť ich výskytu. Niektoré možnosti prakticky ani neprichodia skoro vôbec do úvahy. Na základe tých poznatkov, ku ktorým sme dospeli v tejto štúdii, môžeme však usudzovať aj na prípady ostatné. Uviedli sme, že mená, zakončené na mäkké vokály, užívajú vo význame privlastňovacom gen. sg., tie, ktoré vychodia na zadné, tvoria privlastňovacie prídavné mená odvodzovacou morfémou *-ov-*. *Inönü* skloňuje sa zámenne; pri temno-mäkkých, ako upozornil B l a n á r, prejavuje sa kolísanie medzi menným a zámenným skloňovaním. Preto od *Inönü* zaiste bude fungovať gen. sg. *Inönüho* vo význame privlastňovacom. Naproti tomu od *Szekfű,* ktoré sa skloňuje men-

---

[26] Plurál tvorí sa pridaním pádovej morfény *-ovia* k celej forme substantíva: Dvaja *Tommyovia* sedeli teraz pri guľomete (Maurois II, 143), *Yankeeovia* sú rozumnejší hráči (Hamsun, 318), s druhej strany bývajú *Cockneyovia* (Tyždeň II, 47, 11), „K tebe som chcel prísť, pane, som Pery, náčelník *Aymoréov,* tvoj sluha," odpovedal ticho Indián (Suchanský, 17), „Áno," prisvedčil znova Indián, „ale ostrov patrí *Žavahéom*". (Suchanský, 47), Z niektorých plodín polovičku úrody odovzdávali *Javahéom* (55), *Karažáovia* sú lotri (Suchanský, 33), *Ainuovia* sú praobyvateľmi Japonska (Ozvena sveta II, 5, 27). — Pri mene na *-e* sa koncové *-e* niekedy vynecháva: Rev *Bugrov* sa snížil (Suchanský, 63; nom. sg. *Bugre).*

	Ženské priezviská	Množné číslo	Adjektíva	Privlast. príd. mená od rod. mien	Privlast. príd. mená od krst. m. mužských	Privlast. príd. mená od krst. m. ženských
-i						
-í						
-e						
-é						
-ä						
-ó						
-ö						
-u						
-ú						
-ü						
-o						

ne, bude príslušné privlastňovacie prídavné meno *Szekfűov, -a, -o;* podobne *Gerőov, Szegőov, Lassúov* ap. Krstné meno *Väinö* skloňuje sa menne (*-ö* je pádová morféma nom. sg.). Je to rovnaký prípad ako pri *Titu,* kde derivačný základ *Tit-* neobmedzuje sa len na oblasť paradigmatického tvaroslovia, ale vzťahuje sa aj na tvaroslovie derivatívne. Preto aj pri *Väinö* bude: *Väinov, -a, -o.* Pri *Andrew* derivačným základom môže byť len celá písaná forma mena, ku ktorej sa pripojí *-ov-: Andrewov, -a, -o* (vo výslovnosti: *ändrjú* — *ändrjúvov*).

Aj z toho vidieť závislosť skloňovania a odvodzovania.

(Pokračovanie)

Rodinné mená na -ec, -ek a ich skloňovanie

ANTON JÁNOŠÍK

(Pokračovanie)

B) Prvotné skloňovanie so zamieňaním *e/ø* hromadne sa udržuje aj pri dvojslabičných tvaroch rodinných mien na *-ec*, ak ich základom sú:

a) známe a zaužívané vlastné mená: *Gbelec/Gbelca, Hradec/Hradca, Hronec/Hronca*[13], *Nemec/Nemca, Rajec/Rajca;*

b) známe apelatíva, to jest i dnes ešte živé obyčajné podstatné mená: *Bravec/Bravca, Čepec/Čepca, Dubec/Dubca, Honec/Honca, Kapec/Kapca, Klinec/Klinca, Kopec/Kopca, Korec/Korca, Kosec/Kosca, Krpec/Krpca, Kupec/Kupca, Mravec/Mravca, Plavec/Plavca, Samec/Samca, Slepec/Slepca, Srnec/Srnca, Strapec/Strapca, Strelec/Strelca, Sumec/Sumca, Škopec/Škopca, Škorec/Škorca, Vrabec/Vrabca* ap.

No prvotné skloňovanie je už menej všeobecné pri apelatívach menej obvyklých, neživých archaizmoch a pri iných slovných tvaroch, zachovaných len v priezviskách: *Babec*[14], *Berec,*

---

[13] Z praktických dôvodov znovu uvádzam doklady ako by na ukážku po sebe: Valeria *Hroncová,* Zvolen-Môťová (Výr. zpr. odb. žen. šk. Zvolen 47/48, 16), *Rajcova* Antonia, Nitra (Výr. zpr. OA Nitra 46/47, 69); Zo svadby... O. *Dubcovej,* Prievidza (KN 47, č. 26, 8), u J. *Kapca,* Senohrad (Hlas 48, č. 4, obál. 2b), Berta *Korcová* z Kolárovíc (Výr. zpr. UA Štub. Teplice 45/46, 51), J. *Kupcová,* Biskupová (Hlas 48, č. 7—8, 180), A. *Milcovej* (Suč., 240), *Mravcová* Vlasta, Bošany (Výr. zpr. OA Trenčín 46/47, 55b), Zo svadby Št. *Samca*... Nezb. Lúčka (Hlas 48, č. 3, obál. 3b), Zo svadby... M. *Srncovej,* Prusy (KN 47, č. 26, 8b), Božena *Strelcová,* Krupina (Výr. zpr. odb. žen. šk. Zvolen 47/48, 16), Veronika *Škopcová,* Prochot (Seraf. svet 48, č. 7—8, obál. 4b), Z. *Škorcová* (Hlas 43, č. 6, obál. 3a), *Vrabcová* Elena zo Sklab. Podzámku (Výr. zpr. OA T. Sv. M., 42/43, 25); Zo svadby J. *Granca* (Hlas 43, č. 8, obál. 3a), Z pohrebu vd. Z. Chramcovej (Hlas 48, č. 4, obál. 2b), *Krupcová* Mária zo Socoviec (Výr. zpr. OA T. Sv. M. 42/43, 25), Katka *Jancová* z Mojtína (Seraf. svet 48, č. 4, 28), Zo svadby Michala *Šurca*... Uloža (Hlas 47, č. 11, obál. 3b), Agnesa *Rupcová,* Jablonové (Výr. zpr. G Malacky 45/46, 15), Zo svadby A. *Zaujca* a M. *Zaujcovej,* Ireg (Hlas 46, č. 3—4, obál. 3a), Elena *Zrubcová,* Ďorok (Výr. zpr. G Nové Zámky 47/48, 35).

[14] Z praktických dôvodov aj tu uvádzam doklady po sebe: Anna *Babecová,* Likavka (Výr. zpr. G Ružomberok 45/46, 32), Zo svadby M. *Bereca* (Hlas 43, č. 6, obál. 3a), *Berecová* Paulína, Zbehy (Výr. zpr. OA

Bilec, Brabec, Celec, Ďurec, Ferec, Granec, Gerec, Hnilec, Holec, Hrabec, Hromec, Hudec, Hulec, Chlebec, Chramec, Chromec, Janec, Kavec, Kerec, Klenec, Knapec, Kolec, Krupec, Kunec, Malec, Molec, Marec, Milec, Palec, Perec, Regec, Rinec, Ronec, Rolec, Rubec, Rupec, Šivec, Škulec, Šparec, Šurec, Švabec, Tevec, Tomec, Vranec, Valec, Zaujec, Znanec, Zorec, Zrubec a i.

Všetky uvedené priezviská rovnako nevykazujú výnimky druhotného skloňovania, ale len niektoré, aj to nie dôsledne, často iba individuálne.[14a] Mnohé aj pri neutrálnom význame si

---

Nitra, 46/47, 73), Margita *Holecová* (Posol 48, č. 4—5, obál. 4), Jozefa *Kereca* (Sv. Ruž. 48, č. 7—8, 145a), Zo svadby J. *Koleca*... Biely Kostol (Hlas 46, č. 7, obál. 3b), Zo svadby J. *Maleca*... Neštich (Hlas 48, č. 2, obál. 3b), Margita *Marecová,* Dunamoč — Trnava (Výr. zpr. odb. žen. šk. Trnava 46/47, 45), Gizela *Molecová,* Bratislava (Výr. zpr. G Kláštor p. Zn. 39/40, 45b), *Regecová* Elena, Markušovce (Výr. zpr. OŠ Sp. N. Ves 46/47, 26).

[14a] Napríklad mne osobne pri priezvisku *Hudec,* ktoré poznám zo svojho rodného kraja (Bánovce), ľahšie príde upotrebovať druhotné tvary s pevným *-e-* prípony *-ec*: *Hudeca, Hudecovi* atď. — (pani) *Hudecka,* prípadne *Hudecová.* Podobne aj pánu riaditeľovi Jánovi Sýkorovi (stredná škola v Šahách) sa pozdáva, „lepšie ženská forma *Hudecová* ako *Hudcová*" (in litt. z 15. XI. 1948). Naproti tomu pán učiteľ s priezviskom *Hudec* (na strednej škole vo Veľkých Uherciach) úzkostlive sa přidrža gramatických prvotných tvarov s pohyblivým *-e-* prípony *-ec*: *Hudec, Hudca, Hudcovi* atď. — *Hudcová,* aj keď v tom okolí je náklonnosť skloňovať s pevným *-e-* (ústne Milan Laurinec, učiteľ). — Podobne podľa gramatickej normy proti všeobecnému hovorovému úzu dosadzuje ženský prvotný tvar na *-ová* s pohyblivým *-e-* za obvyklý druhotvar *Berecová* s pevným *-e-* prípony *-ec* aj prof. A. Ďurišová ako triedna pri priezvisku *Berec* v prípade: Viola Bercová, Senica (Výr. zpr. UA Trnava 46/47, 30). Prvotný ženský tvar *Bercová* osobne sa mi nepozdával, zato som si vyžiadal ohľadom neho informácie u svojho priateľa sotinského rodáka Jozefa Rehuša (pred splynutím samostatnej rodnej obce Sotina so Senicou — bol sotinský rodák) a dostal som toto vysvetlenie: „V Senici sa vyskytuje priezvisko *Berec.* Ale nositeľom toho mena je rodina, ktorá sa k nám prisťahovala asi pred 40 rokmi odkiaľsi od Nitry. Viem to naisto, lebo sa s *Berecovcami* dobre poznám. Že je to u nás v Senici meno cudzie jazykovému citu našich krajanov, o tom svedčia i tvary priezviska *Berec: Bereca, Berecovi,* s *Berecom, Berecovci* a pod., ale nie Berca, Bercovi atď. V tomto mene *-e-* koncovky *-ec* nie je pohyblivé, ako by malo byť. V iných menách na *-ec,* napr. *Korec,* sú dôsledné tvary *Korca, Korcovi, Korcom, Korcová, Korcových* atď., teda s pohyblivým *-e-*. (Pravda: *Kadlec, Kadleca, Kadlecovi*). Ak teda vo Výr. zprávě... je tvar Bercová, to ho podľa mojej mienky musel stvoriť gramaticky mysliaci človek — profesor, ale v Senici v ľudovom — hovorovom — jazyku povedia: Viola *Berecová*" (in litt. 19. II, 1949).

podržujú prvotné skloňovanie. Druhotné skloňovanie sa pevne drží obyčajne tam, kde sa niekdajšia živá súvislosť so základom natoľko otupila, že prípona *-ec* prestala sa cítiť slovotvorným prvkom a tým činom stala sa pevnou časťou celého nominatívneho tvaru priezviska. Tu plný nominatívny tvar so svojou príponou *-ec* zmeravel a týmto aj za skloňovania ostáva nominatívna forma pevná, nezmenená a taká prichodí aj do ženského tvaru priezviska na *-ová*.

Tu priezviská zväčša predstavujú neživé slovné formy, deriváty z menných a slovesných kmeňov: Priezvisko *Babec* so základom *baba* označovalo ‚chabého chlapa', za ktorý sa dnes používa ‚zbabelec'. Je to neživý archaizmus. Podobný je aj v tvare priezviska *Hnilec* ‚hnilý človek, darebák', *Holec* ‚holý človek, asi ešte nezarastený', *Hrabec* ‚tvrdý, krutý človek ani hrab', *Hromec* ‚človek hrom, hromový', *Chlebec* ‚chlebový človek, dobrák', *Chromec* ‚chromý človek', *Kolec* ‚človek ako kôl sprostý', *Malec* ‚malý, nízky človek', *Milec* ‚milý človek' (porov. *Krasnec*), *Zaujec* ‚príbuzný po ujcovi', *Znanec* ‚znalec' ap.

Veľká skupina týchto priezvisk je so základným domácim tvarom krstného mena (obyčajne na *-o*): *Berec*[15], *Celec* — *Celo* (Celestín), *Ďurec* — *Ďuro*, *Ferec* — *Fero*, *Gerec* — *Gero*, *Kubec* — *Kubo*, *Janec* — *Jano*, *Marec* — *Maro* (Marek), *Palec* — *Palo*, *Rupec* (Rupelt), *Tomec* — *Tomo*, *Valec* — *Valo* atď.

Inú skupinu priezvisk tvoria dnes neobyčajné tvary, označujúce samcov zvierat: *Kavec* — *kavka* ‚druh vrany', *Kunec* — *Kuna* (porov. *Srnec*), *Šurec* — *šura* ‚hus', *Vranec* — *Vrana* ap.

Na slovesný kmeň ukazujú tvary priezvisk: *Hudec* — *húsť-hudiem*, *Chramec* — *chrámať*, *Perec* — *prať sa-periem sa* ‚biť sa', *Škulec* — *škúliť*, *Šparec* — *špárať*, *Šulec* — *šúľať* atď.

Tvar priezviska *Hudec* so zreteľom na novšie pokolenie, ktoré azda len zriedka pozná ako živé apelatívum *hudec*, uvádzam len v skupine už menej známych alebo archaických apelatív. Vôbec dvojslabičné málo známe alebo už neživé apelatíva (so svojím otupeným alebo už celkom odumretým významom) vo funkcii priezviska obyčajne prikláňajú sa k druhotnému skloňovaniu. Zpravidla prvotné skloňovanie sa zachováva

---

[15] Tvar *Berec* je domáca obmenená forma krstného mena *Adalbert* a má domáci variant *Berco* (Fr. Šujanský, l. c. 273b), *Berto* (Bánovce).

potiaľ, pokiaľ sa udržuje živý význam apelatíva, ktorý je vo funkcii priezviska, prípadne je jeho podkladom. Pravda, nie už po jeho strate, keď ostáva so stránky významovej neutrálnym slovným tvarom. Ináč presné smernice pre druhotné skloňovanie nemožno ani tu bližšie naznačiť.

Často pri tých istých tvaroch priezviska tohto okruhu býva kolísanie a tým obidva spôsoby skloňovania. Napríklad priezvisko *Palec* sa skloňuje prvotným spôsobom *Palec*, gen. *Palca*[16], ak sa živo spojuje s apelatívom *palec* ‚hrubý prst'. Pravda, v skutočnosti je to obmenený tvar priezviska *Palek*, súvisiaci s tvarom krstného mena *Pavel*. Obmenené domáce tvary *Palec* a *Palek* vo funkcii priezvisk tvoria dvojicu. V takomto prípade dvojíc obyčajne víťazí tendencia druhotného skloňovania s pevným *-e-* prípony *-ec*, keďže nasledujú so svojím skloňovaním dvojslabičné tvary priezvisk na *-ek* typu *Šulek*, pri ktorých sa zväčša vyskytuje druhotné skloňovanie (*Šulek/Šuleka*), čo je ľahké ešte tým skorej vtedy, keď sú so stránky významovej celkom neutralizované. Túto snahu badať aj na ostatných podobných dvojiciach priezvisk, pochodiacich ako obmenené tvary od mužských krstných mien: *Berec — Berek, Ďurec*[17] *— Ďurek, Gerec — Gerek, Ferec — Ferek, Janec — Janek, Marec — Marek, Tomec — Tomek.*

---

[16] Porov. doklad: Jozefa *Palcová*, Piešťany (Výr. zpr. UA Trnava 47/48, 39) a doklad: Zo svadby... A. *Palecovej*, Veľ. Kolačín (Hlas 48, č. 10, obál. 3b). Na spôsob apelatíva *palec*, gen. *palca* sa skloňuje priezvisko *Palec/Palca*, pekára v mojom rodisku (Bánovce nad Bebravou, bývalá Ševcovská ulica), kým priezvisko *Malec* na druhotný spôsob *Malec/Maleca* azda zato, že tu niet opory pre prvotné skloňovanie v apelatíve.

[17] Tendencia s pevným *-e-* prípony *-ec* sa silnejšie prejavuje pri priezvisku *Ďurec*, gen. *Ďureca*, napr. na Vrútkach, kde jeho nositeľ je krajčír: Idem ku *Ďurecovi* (úzus). Ztade aj ženskú formu *Ďurecová* s pevným *-ec* naznačuje miestny vrútocký časopis (Svetlo pravdy VII, č. 2, 4b). Podobné tvary s pevným *-ec* bývajú, hoci nie vždy dôsledne, aj pri priezvisku *Ferec/Fereca, Janec/Janeca* (v Lipt. Sv. Mikuláši, podľa udania Branislava Biskupa, žiaka IV.b OA v T. Sv. M.). V poznámke 13 máme doklad aj na prvotné skloňovanie *Janec/Janca*. Pri tvare *Tomec* nestretol som sa v hovore, ani v písme s druhotným skloňovaním.

Podľa podobného hláskového skladu na obdobnú domácu obmenenú formu uvádza aj tvar priezviska *Gerec;* dal by sa spojovať s maznavou formou *Gero* ku krstnému menu *Gerhard* (v Turč. Sv. Martine *Ger-*

S druhotným skloňovaním ruka v ruke chodí aj druhotná ženská forma priezviska so zmeravením prípony *-ec: Berecová, Ďurecová, Gerecová* ap.

Ale tendencia druhotného skloňovania nezasahuje všetky priezviská tohto typu v jednakej miere. Napríklad celkom bokom ostáva tvar priezviska *Valec,* i keď tiež tvorí dvojicu *Valec — Valek,* pretože sa mimovoľne spojuje s apelatívom *valec* a takto udržuje si prvotné skloňovanie aj v úlohe priezviska *Valec.*

Zjavne neutralizovaný význam ukazujú priezviská dnes s nejasným základom *Kerec, Perec, Regec* a zato sa javí náklonnosť skloňovať ich s pevným *-e-* prípony *-ec: Kerec/Kereca, Perec/Pereca, Regec/Regeca.* Zmeravené *-e-* prípony *-ec* prichodí, rozumie sa, aj v ženskej forme priezviska *Kerecová, Perecová, Regecová.*

Takáto tendencia sa vôbec zjavuje, ako sme to už vyššie naznačili, pri dvojslabičných tvaroch priezvisk s neutralizovaným významom, najmä v stredoslovenských nárečiach, kde sa však najmä tvary na *-ek* stávajú cudzím elementom svojou odlišnou koncovkou, za ktorú tam býva koncovka *-ok.*

Týmto niekdajšia významová súvislosť je dnes hodne otupená pri priezviskách *Babec, Kolec,* utvorených od podstatného mena, a zato prichodí za voľakedajšie prvotné skloňovanie druhotné s pevným *-e-* prípony *-ec: Babec,* gen. *Babeca, Kolec,* gen. *Koleca.* V druhotnom skloňovaní tvar priezviska *Kolec* zaiste tiež podporuje druhotvar *Kolek,* ktorý má na spôsob ostatných dvojslabičných priezvisk na *-ek* druhotné skloňovanie (*Kolek/Koleka*).

Tvar *Kolec* predstavuje deminutívum k základnému menu *kôl* a má pre svoje druhotné skloňovanie analogiu pri apelatívnom tvare *pútec,* ktorý podobne predstavuje deminutívnu formu k základu *pút.* Pri *pútec* sa tak isto pretrhla priama významová

---

hard Breštenský v domácom a priateľskom styku je *Gero*). Ešte pravdepodobnejšia sa mi vidí spojitosť s tou istou maznavou ľudovou formou *Gero* ku krstnému menu *Gerváz,* ktoré je obvyklejšie od *Gerhard.* Počul som ju v súvise bývalého žiaka: Janiga *Gerváz zo Stankovian* (Výr. zpr. OA T. Sv. Martin, 42/43, 22).

súvislosť s materským tvarom mužského rodu a začína sa ujímať druhotné skloňovanie *pútec,* gen. *púteca.*[18]

Len veľmi zriedka druhotne sa skloňujú priezviská so základom prídavného mena: *Holec*[19], *Malec.* Z nich silne sa drží druhotné skloňovanie pri tvare priezviska *Malec,* lebo základ *Mal-* býva zastretý so svojím prvotným významom. Okrem toho druhotné skloňovanie zaiste podporuje aj druhotné skloňovanie obmeneného tvaru *Malek/Maleka,* ak sa nachodia pospolu, popri sebe.

Osobitne si treba povšimnúť rodinné meno *Hudec.* Je to deverbatívum, ktoré pochodí od slovesného kmeňa *húsť-hudiem.* Popri svojom prvotnom skloňovaní *Hudec/Hudca*[20] máva aj druhotné *Hudec/Hudeca,* ktoré, ako sa to vidí aspoň z vyskytujúcich sa tlačených ako aj hovorových foriem v novších časoch, nateraz už mocne prevláda v praxi. S dvojakým skloňovaním súvisia aj dvojaké ženské formy: *Hudcová* a *Hudecová.*

Deverbatívny tvar priezviska *Hudec* má variant *Hudek,* tvorený príponou *-ek* s tým istým voľakedajším významom.[21] Dnes typ tohto deverbatíva na *-ek* je veľmi zriedkavý oproti skupine deverbatív na *-ec.* Pri ňom ako zriedkavom tvare a ako osamotenom len na malú skupinu mohlo sa ľahšie ujať druhotné skloňovanie *Hudek* — *Hudeka* ešte za starších čias, keď jeho základ apelatívum *hudek* sa nadobro stratil z živého jazykového fondu a z tvaru *Hudek* ako priezviska ostal len mŕtvy tvar bez významu.

---

[18] Tvar *pútece* s pevným *-e-* som počul v jeseň (1947) v Bánovciach od svojho vrstovníka murára Jána *Ďurmeka* vo vete: Studený pot mu (umierajúcemu) vystúpil na čelo ako gomby, stekal po tvári a zanechal *pútece.*

[19] Stretávame sa aj s tvarom *Holec/Holeca.* Porov. jeho druhotné skloňovanie v poznámke 14. V Turci býva prvotné skloňovanie *Holec/Holca* (Turany, ústne Ján Frlička, referent MS), *Milec/Milca* (Suč., 240). (Porov. poznámku 13.)

[20] Porov. doklad priezviska *Hudec* s pohyblivým *-e-* medzi ostatnými dokladmi v poznámke 13. Dnes prvotné skloňovanie a tvary s pohyblivým *-e-* sa vyskytujú miestami ako pevné archaizmy vo vžitých spojeniach, napríklad u Sládkoviča: Martin *Hudcovie* (Detvan, strofa 127), v Novohrade: Ideme do *Hudcov,* Janko *Hudcove* (ústne Dr. Eugen Jóna, referent MS, obec Zelené), na Myjave (ústne Ján Sabršúl, štát. profesor, Horné Bzince) ap.

[21] Porov. Fr. Oberpfalcer, *Rod jmen v češtině,* Praha 1933, 41.

Možno sa domnievať, že tu tvar *Hudec* pri svojom druhotnom skloňovaní a ako aj pri tvorení ženských foriem priezvisk na *-ová* nasleduje svoj druhotný tvar *Hudek,* kde *-e-* obdobnej prípony *-ek* býva pevné: *Hudek/Hudeka — Hudeková.*

Pri priezvisku *Hudec* Slovenská reč[22] v shode s Pravidlami doteraz márne hájila normu prvotného skloňovania; úzus v novších časoch ju silne prerastá a usilovne nasleduje druhotné skloňovanie a druhotné ženské formy na *-ová* aj v úradných publikáciách: *Hudecová* Emília, Uhrovec (Žitná) (Výr. zpr. OA Trenčín 46/47, 61a), Mária *Hudecová* z Nedašoviec (Výr. zpr. UA Bánovce 47/48, 22), Rozália *Hudecová,* Hor. Kamenec (Výr. zpr. odb. žen. šk. Prievidza 46/47, 14), Jarmila *Hudecová,* Ľubietová (Výr. zpr. odb. žen. šk. Zvolen 46/47, 22), Alžbeta *Hudecová,* Nitra (Mikova Ves) (Výr. zpr. G Zl. Moravce 44/45 a 45/46, 68), Apolonia *Hudecová,* Chlebnice (Výr. zpr. G Trstená 45/46, 29), *Hudecová* Jozefína, Trnava (Výr. zpr. OA Trnava 46/47, 20a) ap. Pravda, tak je aj v časopisoch: Zo svadby A. *Hudeca* a J. *Hudecovej* v Košeci (Hlas 47, č. 4, obál. 3b), Margita *Hudecová* z Jakubova (Hlas 45, č. 8, 181a), Z. *Hudecová* (Svetlo pravdy VII, č. 2, 5a) a iné.

Prvotné skloňovanie *Hudec/Hudca* a ženská forma *Hudcová* spolu s ostatnými privlastňovacími formami prídavného mena sa udržujú u staršej generácie najmä v tých krajoch, kde sa ešte cíti živý apelatívny tvar *hudec* so svojím základom *hud-* slovesa *húsť* ‚hrať'. Lenže dnes, keď apelatívum *hudec* je zväčša známe len ako archaický alebo knižný tvar, prípadne celkom je vymreté, mladšia generácia pri priezvisku *Hudec* nebadá nijakú významovú spojitosť s ním, keďže miesto neho pozná len novšie slová *muzikant* a *hudobník.* Takto apelatívum *hudec* stratilo svoj pôvodný význam v úlohe priezviska *Hudec* ešte tým viac, keď jeho nositeľ nebol *hudec,* po predkoch *hudcoch* ostalo mu len holé rodinné meno bez významovej náplne. Na tomto psychologickom základe druhotné skloňovanie (s pevným *-e-*) rodinného mena *Hudec/Hudeca* sa javí ako prípustná výnimka už aj zato, že je už silne zaužívaná a ťažko bolo by uviesť, ako sa to vidí z násilných náprav, konaných v tom smere, do všeobecného

---

[22] Porov. poznámku 5 a 6.

užívania prvotné tvary pri skloňovaní *Hudec,* gen. *Hudca* a spolu s nimi aj prvotné tvary ženských priezvisk *Hudec* — *Hudcová* s pohyblivou samohláskou *-e-*.

Samo od seba sa rozumie, že tvary s pevným *-e-* prichodia do dvojslabičných rodinných mien *-ec* v takých pozíciách, kde by pri prvotnom skloňovaní a pri ženských formách na *-ová* po vypadnutí samohlásky *-e-* nastaly isté ťažkosti pre neobyčajné spoluhláskové skupiny s troma, prípadne s viac spoluhláskami: *Brablec/Brableca* — *Brablecová, Kostrec/Kostreca* — *Kostrecová, Krasnec/Krasneca* — *Krasnecová*[23], *Kudrec/Kudreca* — *Kudrecová, Škrlec/Škrleca* — *Škrlecová, Vrablec/Vrableca* — *Vrablecová* ap.

Oproti nim tvary s pevným *-e-* ako nepotrebné výnimky pri dvojslabičných rodinných menách na *-ec* sa javia v prípadoch, kde normálne tvary s pohyblivým *-e-* vyplývajú zo súvislosti so živým apelatívom: Honecová (m. *Honcová*) Edita, Kalinovo (Výr. zpr. OA B. Bystrica 47/48, 58), Mária Korecová (m. *Korcová*), Nitra (Sv. rodina 47, č. 1—2, obál. 3b), Zo svadby N. Škoreca (m. *Škorca*) ... Šandorf (KN 47, č. 12, 8), E. Vrabecová (m. *Vrabcová*), Biksard (Hlas 48, č. 6, 154) ap.

Ani tieto a všetky ostatné výnimky nie sú všade rovnako domáce a vyskytujú sa v takej miere, v akej sa oslabil, prípadne celkom stratil prvotný živý význam základného slova dvojslabičných priezvisk na *-ec* na spôsob *Hudec/Hudeca.* Tu sa tiež, ako sme to boli vyššie rozviedli, voľakedajší význam apelatíva miestami otupil i v praktickom živote a tým ešte skôr sa neutralizoval v tvare priezviska, čo zpravidla privádza druhotné skloňovanie pri dvojslabičných priezviskách na *-ec.*

Zaiste druhotné tvary zarážajú tam, kde apelatíva, ktoré predstavujú priezviská, nestratily sa úplne zo živého inventára slov a nestaly sa celkom neutrálnymi slovnými tvarmi. Mne osobne nijako sa nevidí ženský tvar priezviska *Honecová,* ktoré mi je známe ako živé apelatívum z poľovníckeho prostredia.

---

[23] Doklady uvádzam za sebou znovu pod čiaru: Zlatica *Krasnecová,* Pinciná (Výr. zpr. OA Košice 47/48, 37a), Zo svadby *Kudreca* ... Val. Dubová (Hlas 37, č. 11, 3a), *Škrlecová* Milada, Krupina (Výr. zpr. OŠ Krupina 47/48, 27), Na meninách Dr. J. *Vrableca,* Močenok (Hlas 46, č. 1—2, 32).

Priezviská *Korec* a *Škorec* ešte unesú druhotné tvary *Korec/Koreca*[24], *Škorec/Škoreca,* nakoľko ich apelatívne tvary *korec* a *škorec* vymierajú zo slovnej zásoby mladšej generácie. No ťažko strpieť — tu shodne s Bodickým — pevné *-e-* prípony *-ec* v ženskej forme *Vrabecová,* keďže je podklad *vrabec* všeobecne známe apelatívum. Dá sa tento zjav vysvetliť ako analogický, dodatočne utvorený podľa iných hotových tvarov viac menej odôvodnených, no sotva rovno zo živého apelatíva *vrabec.*

Východisko alebo len možný vplyv pre druhotné tvary dvojslabičných priezvisk s pevným *-ec* okrem neutralizácie pôvodného živého významu v samých priezviskách na *-ec* treba hľadať aj v ľudových ženských formách priezvisk, tvorených príponou *-ka* (porov. rodovú dvojicu *Nemec* — *Nemka*), ktorá pri tvaroch dvojslabičných priezvisk s otupeným významom pristupuje rovno k plnému nominatívnemu tvaru priezviska na *-ec* a v novej situácii samohláska *-e-* prípony *-ec* pred *-ka* stáva sa pevná: *Berec* — (pani) *Berecka, Hudec* — *Hudecka, Kolec* — *Kolecka, Malec* — *Malecka* ap. Z ľudových ženských foriem priezvisk toho typu (*Hudec+ka*) pevné *-e-* prípony *-ec* prechodí aj do ženskej formy priezviska na *-ová* a tak isto do privlastňovacích tvarov na *-ov, -ova, -ovo* na označovanie príslušníkov, detí k rodine so strany otca: Janko *Berecov,* dcéra *Berecova,* Jožko *Hudecov* to urobil (úz.), Júlia *Hudecova* sa vydávala (úz.) ap.

Zmeravenie prípony *-ec* pri dvojslabičných priezviskách bude sa vidieť menej neobyčajné, keď si pripomenieme podobný jazykový jav pri pravidelnom tvorení adjektívnych tvarov tak isto od dvojslabičných miestnych mien na *-ec: Dvorec* — *dvorecký, Hradec* — *hradecký, Rajec* — *rajecký, Selec* — *selecký.* Podobne aj od vlastného mena *Nemec* — *nemecký.*

Mohlo by sa tu pomýšľať aj na nejaký vplyv maďarčiny. Ale zaiste postačí predpokladať domáci jazykový zjav, pri ktorom sa vyhýba pohyblivosti samohlásky *-e-* tým, že plný nom. tvar zostáva podkladom pre skloňované pády bez vnútornej

---

[24] Druhotná forma sa dostala aj do firmy, to jest do firemného spojenia: *Korecová* M., Piešťany, Masarykova 15 (52. Index členů Svazu českých knihkupců a nakladatelů, 117b). — Tvar s pohyblivým *-e- Korcová* a *Škorcová* uvádzam v poznámke 13.

deklinácie, ako to vidieť napr. pri živom dvojslabičnom apelatíve *jazvec* s druhotnými tvarmi *jazveca, jazvecovi* atď. Pri jeho prvotnom skloňovaní jerová samohláska *-e-* naozaj bývala veľmi pohyblivá, nakoľko prechodila s koncovej slabiky *-ec* nominatívneho tvaru na predchádzajúcu slabiku pádových tvarov; skutočne sa zamieňala, nezanikala (*e/ø*) ako v ostatných tvaroch apelatíva s predchádzajúcou otvorenou slabikou, napr.: *Mo|ra|vec/Mo|rav|ca.* (Prvotné skloňovanie *jazvec,* gen. *jazevca* chcely oživiť prvé Pravidlá sloven. pravopisu z r. 1931, str. 146.)

Zato prichodí aj s tohto hľadiska zachovávať pri trojslabičných a viacslabičných priezviskách prvotné skloňovanie a ženské formy na *-ová* so striedaním *e/ø: Rosinec/Rosinca — Rosincová, Strieženec/Strieženca — Striežencová* atď.

C) Sufixálna morféma *-ec* ostáva pevná pri jednoslabičných tvaroch rodinných mien: *Švec/Šveca, Grec/Greca, Kmec/Kmeca.*

Vo všeobecnosti o skloňovaní rodinných mien na *-ec* možno povedať, že zpravidla zachovávajú princíp pohyblivého *-e-* typu *Adamec/Adamca* a spolu s nimi aj formy ženského priezviska typu *Adamec/Adamcová.* Vážnejšie výnimky na druhotné skloňovanie bez striedania *e/ø* zjavujú sa zväčša pri niektorých dvojslabičných slovných tvaroch a) silne zaužívaných typu *Hudec/Hudeca,* b) pri tvaroch, kde je *-e-* prípony *-ec* pevné už polohou typu *Pavlec/Pavleca, Kostrec/Kostreca,* t. j. kde by po vypadnutí samohlásky *-e-* prípony *-ec* nastala skupina troch, prípadne viac spoluhlások.

Zkrátka: Pri dvojslabičných priezviskách na *-ec* býva kolísanie, ktoré netreba úzkostlivo alebo násilne vyrovnávať podľa apelatív na *-ec.*

(Pokračovanie)

Kronika

K HVIEZDOSLAVOVMU JUBILEU

Sté výročie narodenia básnika Pavla Országha-Hviezdoslava, pripadajúce na 2. február 1949, je dobrou príležitosťou, aby sme hľadali spôsob, ako by sa jeho básnické dielo stalo známym a blízkym slovenskému ľudu. Literárni vedci a kritici znovu hodnotia jeho tvorbu a zdôrazňujú, čo je v ňom živé a aktuálne i pre naše časy. Celkove v časopiseckých článkoch i prednáškach jeho poézia sa hodnotí veľmi vysoko. Hviezdoslav bol ideologicky aj umelecky synom svojej doby, jeho dielo je odrazom vtedajšieho spoločenského diania, ale má nám čo povedať i v prítomnosti. Svojským spôsobom zobrazil a ospieval slovenského človeka i prírodu, v ktorej on žil a pracoval, ale zároveň obracal myseľ vlastnú i myseľ svojho národa k veľkým ideálom nábožensky podloženej humanity a demokracie. Čo našiel najlepšie u veľkých duchov Slovanstva i ostatných vzdelaných národov (Biblia, Shakespeare, Goethe, Mickiewicz, Puškin a i.), umelecky pretlmočil alebo samostatne spracoval vo svojej materinskej reči, ktorú takto vysoko povzniesol. — No v niektorých jubilejných prejavoch sa výslovne hovorí o prekážkach pri vnímaní a poznávaní Hviezdoslavovho diela: spomína sa komplikovaný výraz, ťažká reč ap. Už jeho súčasníci mali podobné stanovisko k jeho poézii. Sám básnik v niektorých chvíľach mal pocit osamotenosti, ba i pochybnosti o hodnote svojho diela a o smysle vlastnej práce. Dnes naša inteligencia váži si Hviezdoslava ako najväčšieho slovenského básnika, azda si z neho niektorú báseň i prečíta, v školách a na slávnostiach sa recitujú lyrické básne a Zuzanka Hraškovie, školským povinným čítaním je jeho Hájnikova žena, jeho lyrika a kratšia epika, ale ľud, slovenský robotník a roľník, doteraz sa dostával k Hviezdoslavovi len výnimočne. Takýto neutešený stav volá po náprave. A tu v najvyššom čase prichodí pripomienka pána prezidenta K. Gottwalda v liste k oslavám stých narodenín básnika Hviezdoslava, že by sa z tejto príležitosti mohlo začať s vydávaním najlepších diel slovenskej literatúry vo veľkom náklade a za ceny každému prístupné, ako sa to začalo v Čechách so spismi A. Jiráska.

Pre kultúrnych a vedeckých pracovníkov vznikajú tu vážne a ťažké úlohy: vybrať diela s dnešného stanoviska najlepšie a najkrajšie a primeraným spôsobom ich vyložiť. A hoci sa Hviezdoslavovi v dejinách slovenskej literatúry a slovenského verša (M. Bakoš, A. Mráz) i v osobitných monografiách venovala dostatočná pozornosť (P. Bujnák, A. Kostolný a i.), nemožno povedať, že by sa boly splnily všetky dôležité úlohy bádateľské a popularizačné.

Na slovenskú lingvistiku čaká podrobné štúdium Hviezdoslavovho básnického jazyka. Doteraz sa jeho štýl charakterizoval len všeobecne podľa neúplných pozorovaní. Kým bude možné podať dôkladne podložený syntetický prehľad, bude treba ešte mnoho analytických štúdií monografických. Hviezdoslavov básnický slovník už bol predmetom osobitného študijného záujmu (P. Bujnák chystal sa vydať ho osobitne), ale doteraz je len veľmi zhruba zachytený v slovníku P. Tvrdého a M. Kálala, vo väčšej miere v Slovníku spisovného jazyka slovenského, vychodiacom v Matici slovenskej.

Celkove sa vo Hviezdoslavovej slovnej zásobe rozlišuje niekoľko vrstiev, a to okrem tradične spisovnej slovenskej vrstva dialektická (oravská), vrstva inoslovanských prvkov (najmä bohemizmov) a vrstva novotvarov. K tomu treba poznamenať, že Hviezdoslav čerpal pre svoje umelecké ciele vhodné výrazy z rozličných prameňov, napríklad aj z iných slovenských nárečí, nielen oravských, ako sa to zistilo pri štúdiu výrazov *treba* a *načim* (SR VII, 226 a n.), popri ktorých v jeho diele nájdeme i *tra* a *nádobno*. Je jasné, že všetky uvedené synonymá nie sú oravizmy. Len dôkladným skúmaním sa zistí, načo Hviezdoslav potreboval toľké slovné bohatstvo, koľké nachodíme v jeho tvorbe na prvý pohľad. Rozlíši sa, čo malo svoju funkciu pri zvukovej výstavbe verša pre rytmus, rým, eufoniu, čo má význam pre výstavbu básnických obrazov, pre oživenie, novosť básnického výrazu atď. (napríklad rozličné dvojtvary častíc, prísloviek a spojok, ako *ibák, ač, bársi, toť, čajsi, čajs'*; poetizmy, ako *kynúť, skytať, zábuda* = *zabudnutie;* bohemizmy, ako *letos, jabko, jenž, dlieval môjho u loža* atď.), a čo je v tom čase obvyklý dorozumievací jazyk. Slovom, treba nám zistiť vlastnosti Hviezdoslavovho básnického štýlu, ktoré mu dodávajú osobitného charakteru, ktoré ho robia „hviezdoslavovským". To sú pre lingvistiku úlohy bádateľské. No nie sú menšie a ľahšie ani úlohy popularizačné, súvisiace so sprístupňovaním básnického diela. Ako treba pre ľud vybrať dielo s jemným vkusom a ideologickou opatrnosťou, tak treba nájsť vhodnú mieru pre akosť a rozsah vysvetľujúcich poznámok. — Oba druhy úloh, bádateľské i popularizačné, sú pri Hviezdoslavovi rovnako dôležité. Veríme, že naša literárna veda a lingvistika ich čestne splní.

E. Jóna

ZPRÁVA O VALNOM SHROMAŽDENÍ JAZYKOVEDNÉHO ODBORU MATICE SLOVENSKEJ

Jazykovedný odbor Matice slovenskej sišiel sa dňa 12. novembra 1948 v Turčianskom Sv. Martine na svoje valné shromaždenie, ktoré sa konalo v rámci shromaždení vedeckých a umeleckých odborov MS. Za prítomnosti 15 členov a 2 hostí zasadnutie viedol predseda odboru univ. prof. Dr. Ján Stanislav.

Po uvítacom prejave prítomní povstaním uctili pamiatku mŕtvych členov Jazykovedného odboru Dr. J. Škultétyho a Jána Fedáka a zakladateľa Slovenskej reči Dr. J. Petrikovicha.

Prednosta Jazykovedného odboru Dr. Eugen Jóna referoval o činnosti odboru od posledného valného shromaždenia.

1. Na pracovnej schôdzke, spojenej s valným shromaždením, dňa 18. októbra 1947 prednášal Dr. Anton Dubay na tému *Prepisovanie starých jazykových pamiatok zo Slovenska.* (Prednáška vyšla v Jazykovednom sborníku III, 1—2, 67 a n.) Dňa 3. júna 1948 na žiadosť Správy MS na pracovnej schôdzke bola rozprava o pravopisnej reforme podľa elaborátu SAVU, kde väčšina lingvistov prijala návrh na radikálnu reformu slovenského pravopisu: odstránenie litery *y* a jej nahradenie písmenom *i* (s označovaním *ď, ť, ň, ľ* mäkčeňom len pred *i*), odstránenie *ô* a jeho nahradenie písmenami *uo,* zjednodušenie pravidiel o predložke *s, z,* o predponách *s-, z-, zo-,* o rozdeľovaní slov a i.

2. Z časopisov dokončil sa I.—II. ročník Jazykovedného sborníka a XIII. ročník Slovenskej reči.

3. V Spisoch Jazykovedného odboru dokončily sa tri sväzky, a to dvojsväzkové dielo prof. Dr. Jána Stanislava *Slovenský juh v stredoveku* (k tomuto dielu dokončujú sa mapové prílohy) a prof. Dr. E. Paulinyho *Nárečie zátopových osád na hornej Orave.*

4. Slovníkový materiál dopĺňa sa excerpciami z ďalších kníh umeleckej i vecnej literatúry. Doteraz vyšlo 38 sošitov (po literu *G*) Slovníka spisovného jazyka slovenského.

5. Jazykovú výchovu odbor konal v rozhlasových reláciách a jednotlivcom i úradom poskytovaly sa rady vo veciach jazykovej správnosti. JO shromažďuje materiál pre nové vydanie Pravidiel slovenského pravopisu (na rok 1950).

6. V tomto období sa nepokračovalo v prácach na Historickom a etymologickom slovníku.

7. Jazykovedný odbor vo svojej činnosti na r. 1948/49 mieni zamerať svoju činnosť v duchu nových úloh MS ešte viac ako doteraz na jazykovú výchovu. Z časopisov sa dokončí III. ročník Jazykovedného sborníka a XIV. roč. Slovenskej reči. Bude sa pokračovať vo vydávaní Slovníka spisovného jazyka slovenského. Do vydavateľského programu sa pojala monografia o ipeľskom nárečí Dr. E. Jónu,

práca Dr. V. Blanára *Jazykoveda na Slovensku v r. 1938—47* (bibliografia) a kniha prof. Dr. Ľ. Nováka *K najstarším dejinám slovenského jazyka.*

Na zasadnutí sa rokovalo o úlohách odboru v súvislosti so zintenzívnením jazykovej výchovy najširších vrstiev. To sa má dosiahnuť tým spôsobom, že sa rozšíri členstvo Jazykovedného odboru tak, že bude shromažďovať všetkých záujemcov o slovenský jazyk. Rokovanie o Jazykovednom sborníku vyznelo v tom smysle, že členovia Jazykovedného odboru neodporúčajú, aby Jazykovedný sborník splynul — ako sa plánuje — s časopisom Linguistica Slovaca, pretože dnešný stav jazykovedy na Slovensku vyžaduje dva periodické časopisy teoretického zamerania. Zasadnutie prijalo návrh, aby sa výsledky slavistických štúdií popularizovaly v prednáškach po dedinách a vo fabrikách. Odbor sa rozhodol predložiť plénu vedeckých a umeleckých odborov MS návrh, aby sa rezolúciou žiadalo Povereníctvo školstva, vied a umení a Povereníctvo informácií a osvety zaopatriť odbornými časopismi a vedeckými publikáciami školské a iné knižnice. V rámci valného shromaždenia Jazykovedného odboru MS konala sa dňa 13. novembra 1948 pracovná schôdzka, na ktorej prednášal univ. prof. Dr. E. Pauliny na tému *Spisovný jazyk a demokratizácia kultúry.* (Prednáška vychodí v tomto čísle SR.)

V rozprave, ktorá sa rozvinula po prednáške, členovia odboru sa dohodli na požiadavke, aby sa vedeckí pracovníci neodďaľovali od otázok ľudovýchovy, aby výsledky svojich prác sprístupnili najširším vrstvám a aby svoje práce písali každému prístupným štýlom. Zasadnutie poverilo prof. Dr. Ľ. Nováka vypracovať návrh na zjednodušenie gramatickej terminologie, ktorá by sa mala vypracovať podľa potrieb škôl i ľudovýchovy. *Ľubor Čunderlík*

SPOMIENKA NA M. WEINGARTA.

V politicky pohnutých časoch, 12. januára 1939, náhle umrel Dr. Miloš Weingart, riadny profesor porovnávacej slovanskej jazykovedy a starej slovienčiny na pražskej univerzite. Jeho slabé srdce, ktoré si liečil i u nás na Sliači, nevydržalo nápor valiacich sa udalostí, ktoré boly predzvesťou novej vojny a národnej poroby. M. Weingart ako vysokoškolský učiteľ, najmä za svojho účinkovania na bratislavskej v r. 1921—26 a potom na pražskej univerzite vychoval i nám Slovákom celú generáciu jazykovedcov a stredoškolských profesorov slovenčiny. Svojou organizačnou i bádateľskou prácou podstatne prispel k rozvoju slovenskej vedy.

Život M. Weingarta navonok nebol veľmi rušný: narodil sa v Prahe (1890), kde vyštudoval a okrem bratislavského obdobia účinkoval. Jeho pracovným poľom bola slovanská filologia v širokom slova

smysle: jazyk, literatúra a vôbec kultúra slovanských národov, no užším odborom bola mu staroslovienčina, najstarší spisovný jazyk slovanský s funkciou jazyka bohoslužobného. Od začiatku svojej literárnej činnosti všíma si dejín svojho odboru (jeho prvotina je článok o V. Jagićovi) a zasahuje široko i do blízkych odborov (jeho promočná reč týkala sa počiatkov bogomilstva, prvého opravného hnutia u Slovanov). Tak sa dostal až k byzantologii (*Byzantské kroniky v literatuře církevněslovanské,* Bratislava 1923), ktorej prospel neskoršie ako redaktor časopisu *Byzantinoslavica.* Staroslovienčiny a cirkevnej slovančiny sa týka — okrem litografovaných prednášok a príručiek — jeho práca *Dobrovského Institutiones* (Bratislava 1923), kde v I. časti kriticky prezrel cirkevnoslovanské gramatiky pred Dobrovským, v II. časti podal rozbor slávneho diela Dobrovského (*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris,* 1822) „na vděčnou pamět jejich stoletého jubilea". V neskorších rokoch sa sústredil na československý typ staroslovienčiny, rozobral v širokom rámci historickom najstaršiu slovanskú legendu o sv. Václavovi a shrnul vlastné i cudzie výskumy o staroslovienskom období našej literatúry v diele, ktoré vychodí po smrti autorovej až teraz v Slovenskej akadémii vied a umení.

Hoci spomínané práce vyšly a vychodia v Bratislave, slovenskej problematiky týkajú sa len nepriamo alebo čiastočne. Slovenskú tematiku majú jeho *Příspěvky k studiu slovenštiny* (Bratislava 1923). M. Weingart v nich podal opis a ocenenie Czamblovej literárnej pozostalosti, ktorá sa mu zdala proti očakávaniu chudobná. S. Czambla súdil dosť prísne v osobitnom článku (*Ideové pozadí díla Czamblova,* ČMF IX, 1923/24, 7—11, 111—116) pre jeho zdanlivé maďarofilstvo a čechofobstvo, nepochopiac a neuznajúc jeho taktizovanie: aby mohol odborne pracovať, písal niekedy i Maďarom po vôli (porov. *SR* XII, 191—3). — Druhú časť knihy tvorí štúdia, nazvaná *Slovenský slovník.* M. Weingart získal si teoretické vedomosti i praktické skúsenosti z lexikografie pri prípravných prácach na český slovník, ktorý sa chystal už pred prvou svetovou vojnou pod vedením Fr. Pastrnka (vychodí dodnes; v istom čase i za vedenia M. Weingarta). Tieto svoje skúsenosti M. Weingart využil pri praktických návrhoch na prípravu veľkého slovenského slovníka, založeného na excerptoch zo slovenskej literatúry. Metodologickými a technickými poznámkami sa končí prehľad a ocenenie slovenskej lexikografie od najstarších čias do svetovej vojny. I keď sa doteraz neuskutočnil tak široko založený plán slovenského slovníka, mnohé návrhy M. Weingarta sa využily pri sostavovaní *Slovníka spisovného jazyka slovenského,* ktorý vychodí v Matici slovenskej, a uplatnia sa v budúcnosti pri realizácii slovníka, založeného historicky. — Poslednou časťou knihy *Příspěvky k studiu slovenštiny* je etymologická rozprava *Bratislava — Pressburg — Posonium,* v ktorej sa vykladajú mená dnešnej Bratislavy — podľa neskorších výskumov

mylne — z osobných mien *Poznan* a *Braclav* (porov. teraz J. Stanislav, *Slovenský juh v stredoveku* II, 1948, str. 424 a n.).

Mladogramatická príprava i vedný odbor — staroslovienčina — viedly M. Weingarta k historizmu, ale jeho široký záujem priviedol ho i k súčasnému spisovnému jazyku (ako aj iných českých jazykovedcov, napríklad J. Zubatého). Keď bol podal populárny, ale bystrý prehľad jeho vývinu (*Vývoj českého jazyka,* Praha 1918) a prispel k jeho spracovaniu lexikografickému (*Příruční slovník jazyka českého,* Praha od r. 1935), v posledných rokoch svojho účinkovania na univerzite viedol ku štúdiu i súčasného českého jazyka svojich žiakov, ktorých práce i uverejňoval (St. Petřík, K. Rektorisová, M. Hrubešová). Sám v rozhlasových prednáškach, z ktorých vznikla kniha (*Český jazyk v přítomnosti,* Praha 1937), i v štúdiách venoval sa predovšetkým zvukovej kultúre jazyka (*Spisovná čeština a jazyková kultura,* Pražský linguistický kroužek, Praha 1932), kde mohol aspoň zčasti uplatniť svoje hudobné nadanie a vzdelanie.

Keď sa M. Weingart rozišiel s Pražským lingvistickým krúžkom a založil Spoločnosť pre slovanský jazykospyt v Prahe, členovia Spoločnosti pod jeho vedením ako jej predsedu napísali podľa jednotného plánu štúdie, ktoré vyšly v knihe *Slovanské spisovné jazyky v době přítomné* (Praha 1937; stať o spisovnom jazyku slovenskom napísal J. Stanislav). I keď tento sborník prác nie je vypracovaný porovnávacím spôsobom, poskytuje bohatý materiál pre typologiu súčasných spisovných jazykov slovanských. Sám M. Weingart už prv bol študoval sociálne a hospodárske vplyvy pri vzniku spisovných jazykov slovanských (Bidlov sborník). — Organizačne a redakčne pracoval pri zakladaní bratislavskej univerzity, najmä jej Slovenského seminára, v Slovanskom seminári pražskej univerzity, v Slovanskom ústave v Prahe, v Českej akademii věd a umění, v redakcii *Časopisu pro moderní filologii* atď. Výsledky tejto jeho práce, konanej s veľkým rozhľadom a neúnavnou energiou, pre českú a slovenskú vedu sú trvácej hodnoty.

I keď nemôžeme súhlasiť so všetkými výsledkami jeho vedeckých prác, najmä s jeho tézami o slovenčine, o jej pomere k češtine (k tejto téme sa častejšie vracal v menších článkoch), na jeho vedecké dielo dívame sa s obdivom; s úctou a vďačnosťou spomíname na jeho starostlivosť o žiakov a poslucháčov, medzi ktorými osobitnú pozornosť venoval nám Slovákom v Prahe. Učil a povzbudzoval nás nielen vedecky pracovať, ale slavistiku — vedu o Slovanstve — pestovať i s citovým zápalom a mravnou opravdivosťou.

Eugen Jóna

Kritiky a recenzie

UNIV. PROF. Dr. EUGEN PAULINY: NÁREČIE ZÁTOPOVÝCH OSÁD NA HORNEJ ORAVE. Spisy Jazykovedného odboru Matice slovenskej, seria B, sväzok 3. Turčiansky Svätý Martin 1947. Str. 131. Broš. Kčs 120,—.

Doterajšie monografie zo slovenskej dialektologie mávaly zväčša ráz opisný a shromažďovaly čo najviac i najrôznorodejšieho materiálu. Zaoberaly sa výskytom jednotlivých hláskoslovných, tvaroslovných a prípadne iných jazykových javov a porovnávaly ich s podobnými v susedných nárečiach i so stavom v spisovnom jazyku; okrem toho oceňovaly ich historicky. Moderná jazykoveda zaujala i k nárečiu postoj ako ku štruktúre jazykových znakov, vykazujúcej predovšetkým určité vnútorné jazykové zákonitosti; má však na zreteli aj to, že pri realizácii v prehovore nezostávajú ony bez rozmanitých mimojazykových vplyvov, ako sú napr. sociálne prostredie i geografické rozloženie, no tieto druhotné príznaky jej len napomáhajú správne vysvetľovať sosbieraný jazykový materiál. Tým sa mení aj metodický postup pri výskume, ale hlavne pri hodnotení a správnom zaraďovaní jazykových javov.

Takto sa nám treba dívať i na priekopnícku prácu prof. Paulinyho o nárečiach zátopových osád na hornej Orave. Jej priebojnosť javí sa od začiatku diela nielen v spomenutom už postoji k nárečiu, ale aj v autorovej snahe po syntéze striktne teoretického hľadiska fonologického so všetkými ostatnými aspektami na jazykový materiál, ako sa vzájomne dopĺňajú, ba ako sú nevyhnutné pre celkovostnú charakteristiku.

Paulinyho štúdia, ako sa dozvedáme z úvodu, vznikla z praktických potrieb zachytiť nárečie hornooravských dedín, a to Ústia nad Oravou, Osady, Hámrov a Slanice, ktorých obyvateľstvo pre stavbu vodnej priehrady sa muselo odsťahovať do iných krajov Slovenska. I pri tomto pôvode a dokumentárnom určení práca práve spôsobom spracovania nič nestratila na svojej vedeckosti, ba v mnohom stáva sa usmerňovateľkou pre ďalšie práce podobného druhu.

V *Hláskosloví,* zaberajúcom svojím rozsahom takmer polovicu štúdie, vychádza Pauliny zo systému foném a podrobne charakteri-

zuje ich protikladnosť; nezostáva však len pri aplikácii základných pojmov fonologie, lež súčasne na základe sosbieraného jazykového materiálu, ktorý nie mechanicky bezvýhradne zodpovedá schémam, skúma, triedi a hodnotí aj odlišné javy.

Nárečie všetkých štyroch zátopových osád vykazuje podľa Paulinyho zistenia spoločne trojuholníkový vokalický systém a úplný nedostatok fonologickej kvantity. V prehovore dajú sa však zistiť jednak všeobecne platné fonetické varianty obligatórne, ako je napr. vplyvom prízvuku sa vyskytujúce širšie a zadnejšie *a* proti neprízvukovanému prednému, jednak varianty fakultatívne, ako je výskyt dvojhlásky *ia* miesto predného *a* po perniciach. Dvojhláska narúša pevnosť celkovej samohláskovej štruktúry, ale jej odchodné využitie pri rozmanitých gramatických kategóriách i rozlišuje navzájom nárečia jednotlivých skúmaných obcí, majúcich ináč spoločný samohláskový systém. Práve použitím fonologických poučiek pri výskume nového materiálu mal Pauliny možnosť aspoň nepriamo poukázať, že hoci význačne prispievajú k utriedeniu a zjednodušeniu, nestačia samy na vysvetlenie jazykovej problematiky v celej jej složitosti, čím sa prekonáva staršie štádium v ich použití.

V *Konsonantizme,* kde sa jazykový materiál vysvetľuje podobne ako vo Vokalizme, zaujmú najmä poznatky o nedostatku slabikotvorného *ľ* v skúmanom nárečí, čo z porovnania s inými slovanskými jazykmi vysvetľuje Pauliny v súvislosti s jestvovaním protikladu *l—ľ* v konsonantickej mäkkostnej korelácii.

Už aj v týchto kapitolách, no najmä v kapitole nasledujúcej, o spájaní foném v rámci morfémy, poukazuje sa i na ďalšieho závažného činiteľa, zasahujúceho do hláskoslovia, na rozdiely, vyplývajúce pre kombináciu foném z protikladnosti výrazov sféry nocionálnej a expresívnej. Napokon do oblasti hláskoslovnej zahŕňa Pauliny i málo skúmané otázky intonácie a prízvuku; v týchto súvislostiach stavia takmer na diskusiu i otázku tradične ustáleného prízvuku spisovnej slovenčiny na prvej slabike, ktorá sa v poslednom čase nadhodila už niekoľko ráz.

Ak Hláskoslovie okrem dokumentárnosti znamená veľký prínos aj v oblasti teoretickej tým, že Pauliny na slovenskom materiáli sprístupnil základné poznatky Trubeckého *Grundzüge der Phonologie,* druhá časť, *Flexia,* znamená hlavne v teoretickom ohľade ešte väčší prínos, lebo autor sa nepridŕža mechanického delenia a definícií tradičných gramatík, ale, vychádzajúc zo systémovosti a protikladnosti vo flexii i v gramatických kategóriách, utriedľuje s nových aspektov sosbieraný materiál. V súvislosti s pomerne jednoduchým fonologickým plánom ukazuje sa aj v morfologii pri porovnaní so spisovnou slovenčinou zjednodušenie, prejavujúce sa unifikáciou paradigiem časovania i skloňovania.

V poslednej podstatnej časti štúdie, v *Zadelení nárečia,* vychádzajúc z Vážného, koriguje a dopĺňa Pauliny jeho tvrdenia na zá-

klade vlastného výskumu. Súhrnne uvádza odchýlky hornooravského nárečia zátopových osád od nárečí stredoslovenských, no nevysvetľuje ich len mechanicky ako vplyvy západoslovenských a východoslovenských nárečí, ale zdôrazňuje v porovnaní so stredoslovenskými nárečiami nie tak odchodnosť ako skôr okrajovosť istých javov. (Napr. poukazuje, že trojuholníkový vokalický systém je aj v niektorých stredoslovenských nárečiach, že nedostatok kvantity, hoci tu ide o štrukturálny zjav, nie je vzdialený chápaniu stredoslovenskému, kde sa obmedzuje kvantita; hoci geograficky v skúmaných nárečiach treba pripustiť i vplyvy goralské atď.) Zaraďuje teda Pauliny hornooravské nárečia zátopových osád medzi okrajové nárečia stredoslovenské, ktorých vnútorná štruktúra i okrajová pozícia pripúšťajú zásahy susedných štruktúr. Proti jednostrannému mechanickému vysvetľovaniu „vplyvologickému" stavia sa tu komplex najrozmanitejších činiteľov, pričom sa nezabúda zdôrazniť, že oslabený vplyv susedných goralských nárečí je dôsledkom nižšieho sociálneho postavenia príslušníkov tohto nárečia, čo sa prejavuje najmä v slovníku.

Štúdiu dopĺňajú štylisticky diferencované texty prozaické i básnické a index vecný i dokladový.

Paulinyho práca znamená v našej odbornej jazykovednej literatúre skutočný prínos hlavne pre zásadne nový postoj k materiálu i pre spôsob jeho spracovania. Prínosom je tiež pretlmočenie cudzojazyčnej terminologie, hlavne z oblasti fonologie, do slovenčiny. Štúdia stáva sa však i návodom pre nové metodické usporiadanie našich gramatík nielen vedeckých, ale v niečom i školských, dosiaľ usporadúvaných tradične, či už ide napr. o štruktúru pádov, alebo o zadelenie flexie a pod. Napokon pre široké vrstvy záujemcov o modernú odbornú jazykovednú problematiku, ktorí nemajú prístup k cudzojazyčnej literatúre, sprístupnil Pauliny mnohé základné jazykovedné poznatky v celej složitosti, nakoľko to skúmaný materiál pripúšťal, a týmto zameraním spĺňa táto štúdia i svoje sociálne poslanie.

M. Marsinová

Rozličnosti

Genitív II. množného čísla substantív typu dievča. — Orlovský—Arany vo svojej *Gramatike jazyka slovenského* (Bratislava 1946, str. 163) uvádzajú o tvorení gen. II. množného čísla od substantív typu *dievča* túto poučku: „Mená, ktoré majú v nom. pl. príponu *-ence* alebo *-ce*, vsúvajú medzi už jestvujúcu alebo vzniklú spoluhláskovú skupinu *-ie-* alebo *-e-: kurence-kureniec, dvojčence-dvojčeniec, teľce-teliec, prasce-prasiec, štence-šteniec* . . ."

Medzi príkladmi niet nijakého príkladu na gen. II. pl. s vkladnou hláskou *-e-*, hoci sa hovorí, že aj tá sa vkladá. Táto vkladná hláska by sa asi mala vkladať vtedy, ak pred príslušnou konsonantickou skupinou, ktorá je na konci lexikálno-sémantického prvku, predchádza dlhý alebo diftongický slabikotvorný element (ako je to pri podstatných menách stredného rodu typu *srdce: skielce-skielec, čielce-čielec* atď.). Vo skutočnosti vo vyššie uvedenom prípade vkladné *-e-* neprichádza nikdy do úvahy.

Ak sa podstatné meno končí na *-ence-*, vtedy pred konsonantickou skupinou *-nc-*, v ktorej sa v gen. II. pl. vkladá vkladná hláska, je krátky slabikotvorný element (*e*), ktorý spôsobuje, že vždy môže byť vkladné *-ie-: dvojčence-dvojčeniec, trojčence-trojčeniec, deťúrence-deťúreniec, holúbence-holúbeniec, vnúčence-vnúčeniec* . . .

Substantíva *prasa, šteňa, teľa,* ktoré v II. množnom čísle priberajú namiesto *-ence,* len *-ce,* tiež majú pred vzniklou spoluhláskovou skupinou krátke slabikotvorné elementy, preto tiež je všade vkladné *-ie-: prasce-prasiec, štence-šteniec, teľce-teliec.*

Nesprávne sa teda uvádza v uvedenej gramatike pri menách typu *prasa, teľa, šteňa,* že v gen. pl. platí rytmický zákon. Pri menách na *-ence* a *-ce* rytmický zákon neprichádza do úvahy.

Príslušné miesta po tejto oprave treba uviesť takto:

Mená *prasa, teľa, šteňa* nemajú v II. množnom čísle príponu *-ence,* ale *-ce: prasce, teľce, štence.*

Tvary nom. pl. s príponou *-ence* alebo *-ce* priberajú v gen. do spoluhláskovej skupiny, ktorá je na konci lexikálno-sémantického prvku, vkladné *-ie-: dvojčence-dvojčeniec, kurence-kureniec, deťúrence-deťúreniec, holúbence-holúbeniec, vtáčence-vtáčeniec, vnúčence-vnúčeniec, prasce-prasiec, štence-šteniec, teľce-teliec* atď. *L. D.*

Lýdia. — Osobné (krstné) meno *Lýdia* podľa pôvodu súvisí s menom krajiny v starej Malej Ázii alebo s menom *Lýdov,* obyvateľov tejto krajiny. Znamenalo pôvodne ženskú formu mena pre príslušníka národa *Lýdov.* U Rimanov stalo sa obľúbeným ženským osobným menom. V Biblii spomína sa menom *Lýdia* židovská prozelytka, pokrstená apoštolom Pavlom. V prekladoch Biblie zachováva sa pôvodné znenie i pôvodná pravopisná podoba tohto mena (porov. Skutky apoštolské 16, 14—15; Nová smluva, vydal Spolok Tranoscius, Liptovský Sv. Mikuláš 1942; Písmo sväté Nového zákona, vydal Spolok sv. Vojtecha, Trnava 1946). V kalendári má deň 3. augusta. — V jazykoch, kde sa zachováva pôvodná podoba gréckych a latinských slov, píše sa *Lýdia* s *ý.* U nás vzniklo kolísanie pravdepodobne vplyvom maďarčiny, kde sú iné pravopisné zásady než u nás, a čiastočne i vplyvom češtiny, kde v hypokoristickej (domáckej) podobe *Lýda, Lydka : Lída, Lidka* zvukove splývajú dve ženské mená: *Lydie (Lydia)* a *Lidmila, Lída, Lidka.* Meno *Lýdia,* uvedené v Pravidlách sloven. pravopisu (1940) (tvar „Lidia" tam nie je), má teda dva významy: 1. meno krajiny v starej Malej Ázii, 2. ženské osobné (krstné) meno. *ej.*

Tehelňa : teheleň (O. K., Z. M.) — Z tvarov *tehelňa : teheleň* pokladá sa dnes za spisovnú (správnu) podoba *tehelňa* (Pravidlá str. 68). Prípone *-eň* dala sa prednosť pri slovách, zakončených na *-ár, -iar.* Je teda *dreváreň, kaviareň* ap. Pri ostatných tvaroch ustálila sa prípona *-ňa* nielen preto, že je výraznejšia a jasnejšia ako *-eň,* ale že je častejšia. Niekedy nemožno presne určiť, prečo jeden tvar víťazí, druhý ustupuje. Všeobecne možno povedať, že z nárečových tvarov uplatňuje sa v spisovnom jazyku ten, ktorý svojou podobou a významom zapadá do jeho sústavy, neprotiví sa jeho zákonom, je výrazný a srozumiteľný, je pre všetkých príslušníkov jazyka prijateľný, takže v ňom najlepšie splní svoju vyjadrovaciu úlohu. *ej.*

Republika. (Dr. P. H., M.) — Píšete zemepisné dielo o Francúzskej republike a nechcete často opakovať celý názov štátu. Pýtate sa, či smiete v takomto texte uvádzať skrátené pomenovanie Republika v písme s veľkým R. Ste v pochybnostiach, či názvom Republika nemá sa rozumieť iba náš štát.

Pravopisné pravidlo pre písanie názvov krajín a štátov, z ktorého tu možno vychodiť, nie je celkom jasné. Všeobecne sa hovorí (Pravidlá, str. 15), že v názvoch, složených z prídavného mena a podstatného mena, píšeme prídavné meno s veľkým písmenom a podstatné meno s malým, keď podstatné meno nie je vlastné meno, ale apelatívum (obecné podstatné meno). Prídavné meno dodáva tu celému spojeniu význam vlastného mena, napríklad: Československá republika, Spojené štáty americké, republika Francúzska (alebo Francúzska republika) atď. Až v poznámke (na str. 17) pri iných názvoch sa hovorí, že miesto niekoľkoslovných pomenovaní v istých prípadoch

možno užiť jedno slovo „na označenie celku" a že v takomto prípade píšeme ho s veľkým začiatočným písmenom. Napríklad: Matica (= Matica slovenská), Spolok (= Spolok sv. Vojtecha), Spevokol (= Slovenský spevokol v Turč. Sv. Martine) atď. Sem by sme mohli zaradiť aj prípad Republika (= Československá republika). Ale takýto spôsob — podľa našej mienky — nehodí sa do vedeckého štýlu, kde sa žiada maximálna presnosť. Okrem nepresnosti, ktorá by sa mohla vyvážiť primeraným usporiadaním kontextu, je v ňom i príznak intímnosti, ktorá sa znesie v niektorom praktickom štýle, ako je novinársky alebo úradný, keď je reč o našej Matici, našej republike atď.

V zemepisnom diele vedeckého charakteru o Francúzskej republike teda neodporúčame taký spôsob písania („Republika"); treba tu uvádzať alebo celý názov štátu (Francúzska republika), alebo len jeho náhradu (štát, republika; zámeno ap.), keď sa to neprotiví požiadavke presnosti vedeckého štýlu. *ej.*

Štát. gymnázium. (Dr. P. H., M.) — V Pravidlách (str. 16) predpisuje sa pri menách úradov veľké začiatočné písmeno, keď „ide o osobitné administratívne teleso", a podľa príkladov možno usudzovať, že sa myslí na ich úplné názvy. Podľa toho na plakáte by malo byť „... žiactvo a profesorský sbor Štátneho gymnázia na Myjave"... alebo „... žiactvo a profesorský sbor tunajšieho gymnázia" ap. I tu nejasnosť pravidla zavinila, že dnes často zbytočne sa píšu veľké začiatočné písmená. *ej.*

Určime — určme? (E. V. T., T. Sv. M.) — Množné číslo rozkazovacieho spôsobu 1. a 2. osoby sa tvorí koncovkami *-me, -te.* Tieto koncovky sa pripínajú k hotovej forme 2. osoby sing. rozkazovacieho spôsobu, ktorá sa tvorí tak, že ku kmeňu alebo koreňu pripája sa koncovka ø (nulový stupeň koncovky, t. j. prakticky nijaká koncovka) alebo koncovka *-i/j.* Koncovka sa nepripája vtedy, keď sa prítomníkový koreň alebo kmeň končí na skupinu spoluhlások, ktoré sa v slovenčine môžu vyskytovať na konci slova. V niektorých slovách sa skupina spoluhlások *-rč* vyskytuje na konci slova. Na tomto mieste stojí *-r-* medzi dvoma spoluhláskami, je slabičné (*r̥*), lebo má podobné vlastnosti ako samohláska. Tak je to napríklad v slovách: *kŕč, frč, strč, krč.* Ak *r* stojí pri samohláske, treba ho pokladať za spoluhlásku. V takomto postavení nachádza sa *r* v slove *určiť.* Skupina hlások *K* + *č* (t. j. akákoľvek spoluhláska + *č*) sa nevyskytuje v slovenčine na konci slova. Rozkazovací spôsob 2. osoby od slovies, ktorých koreň alebo kmeň sa končí skupinou spoluhlások a táto skupina spoluhlások sa v slovenčine nevyskytuje na konci slova, tvorí sa koncovkou *-i.* V množnom čísle k tejto koncovke sa pripína osobná koncovka *-me.* Rozkazovací spôsob od slovesa *určiť* bude teda *urči!, určime!, určite!* *E. Č.*

MOMS Lučenec. — V slovenčine platí pravidlo, že čiarkami oddeľujeme rovnocenné a samostatné členy vety. Napríklad: Dub, buk, smrek sú stromy. Naproti tomu čiarkou neoddeľujeme rôznorodé vetné členy; napr. prísudok od podmetu, prívlastok od podmetu atď. sa neoddeľuje čiarkou. V názvoch spolkov sídlo spolku pokladáme za prívlastok a neoddeľujeme ho čiarkou od užšieho názvu alebo jeho skratky. Sídlo spolku popri všeobecnom názve spolku alebo popri jeho skratke patrí k vlastnému menu presne určeného spolku a tesne s ním súvisí ako prívlastok s podmetom. Preto názvy spolkov píšeme takto: *Divadelný ochotnícky krúžok Medzibrod; MOMS Lučenec; DOK pri MOMS Lučenec; DOK Lučenec; „Timrava", DK pri MOMS Lučenec; ŠK Bratislava.* *E. Č.*

Podkúvač — podkováč? — Na firemných tabuliach kováčov neraz sa chybne označuje zamestnanie kováčov, ktorí sa zaoberajú aj podkúvaním. Takéto chybné označenie tohto povolania vyzerá takto: X. Y., kováč a skúšaný „podkováč". Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 vo svojej slovníkovej časti uvádzajú správne znenie názvu *podkúvač*. Slovo *podkúvač* súvisí so slovesom *podkúvať*. Podstatné meno „podkováč" súvisí so slovesom *kovať* a s podstatným menom *kováč* a znamenalo by nejaké podriadené postavenie ku kováčovi, ako napríklad *predseda — podpredseda.* Náležité znenie takýchto firemných tabúľ by malo byť: *X. Y., kováč a skúšaný podkúvač.* *E. Č.*

Na schodách? — V spisovnej slovenčine prípona *-och* v lokáli plurálu prichodí do úvahy pri všetkých podstatných menách rodu mužského: *chlap — chlapoch, sluha — sluhoch, dub — duboch, meč — mečoch.* Naproti tomu pri ostatných podstatných menách je v lok. pl. pádová prípona *-ách* (*-ach*) alebo *-iach*. Prípona *-iach* je pri substantívach typu *ulica* (*uliciach*), *dlaň* (*dlaniach*), *kosť* (*kostiach*), *pani* (*paniach*), *vysvedčenie* (*vysvedčeniach*). Výhradne je pri type *kosť, pani* a *vysvedčenie*. Pádová prípona *-ach* je pri substantívach typu *žena, ulica, dlaň, mesto, srdce,* ak je kmeňová slabika dlhá alebo obsahuje dvojhlásku, alebo pred pádovou príponou v nom. sg. je spoluhláska *j* (pri vzore *dlaň* na konci slova): *tráva — trávach, čiara — čiarach, spálňa — spálňach, priadza — priadzach, zmija — zmijach, továreň — továrňach, tlačiareň — tlačiarňach, báj — bájach, písmo — písmach, miesto — miestach, pľúca — pľúcach, čielce — čielcach, oje — ojach.* V ostatných prípadoch je *-ách: ženách, mestách, alternáciách, laboratóriách, kráľovnách* ap. *Schody* sú rodu mužského (ten schod), aj keď v singulári prichádza toto slovo zriedka. Pretože podstatné mená mužského rodu majú v lok. pl. vždy príponu *-och,* je v tomto páde správny tvar *schodoch,* a nie „schodách", ako to počuť na bratislavských električkách: Pozor na „schodách"! Správne je teda: *Pozor na schodoch!* *L. D.*

Inštr. pl. vecmi? — Slovo *vec* je ženského rodu a skloňuje sa podľa vzoru *kosť*. Pri podstatných menách ženského rodu je v inštr. pl. vždy pádová prípona *-ami* bez ohľadu na to, či sa substantívum končí na vokál *-a* alebo na konsonant a bez ohľadu na vzor, ku ktorému patrí: *žena — ženami, ulica — ulicami, dlaň — dlaňami, kosť — kosťami*. Preto aj pri subst. *vec* môže byť v inštr. pl. iba pádová prípona *-ami: vecami*. Nesprávny je teda tvar „vecmi", ktorý sme čítali v jednom z titulkov filmu „Sám sebe katom". *L. D.*

Gen. sg. Kafarnauma, či Kafarnaumu? — V gen. sg. podstatných mien muž. rodu typu *dub* sú pádové prípony *-u* alebo *-a*. Táto odlišnosť je spôsobená historickým vývinom jednotlivých substantív. Cudzie substantíva, zakončené v nom. sg. na *-m*, majú vždy v gen. sg. pádovú príponu *-u*. Nie je teda správny tvar „Kafarnauma", lež *Kafarnaumu*. *L. D.*

Parný — párny. — Dvojica slov *parný — párny* ukazuje, že kvantitu v spisovnej slovenčine nemožno v rámci slabík ľubovoľne zamieňať. Prvé adjektívum je utvorené odvodením od slova *para* s pomocou sufixu *-n-* (podobne ako vod-a: *vod-n-ý*, chyb-a: *chyb-n-ý*, hlav-a: *hlav-n-ý* atď.). Druhé adjektívum je odvodené od substantíva *pár* s pomocou toho istého spoluhláskového sufixu *-n* (podobne ako jas: *jas-n-ý*, bes: *bes-n-ý*).

Nakoľko v tvare *párny* je v prvej slabike dĺžka, podľa zákona o rytmickom striedaní dlhých a krátkych slabík je druhá slabika krátka: *párny*, a nie *„párný"*. Keď teda ide o označenie pekárne, ktorá pracuje parou, môže byť len pomenovanie *parná pekáreň*, a nie „párna" pekáreň, ako to často čítame na firemných tabuliach. *L. D.*

Nom. pl. lustry? — Na reklámach a firemných tabuliach možno často čítať tvar „lustry". Je to správny tvar? *Luster* patrí k vzoru *dub*, pretože ide o podstatné meno mužského rodu, označujúce neživý predmet. Pri týchto substantívach je pádová prípona v nom. pl. *-y: duby, zjavy, reflexy* a pod. Ale táto prípona nie je pri všetkých substantívach. Substantíva, obyčajne cudzie od pôvodu, ktoré sa končia v nom. sg. na *-er, -ér, -ier, -ár, -iar, -ír*, majú v 1. páde množného čísla pádovú príponu *-e*, napr.: *meter — metre, ateliér — ateliére, papier — papiere, konár — konáre, košiar — košiare, klavír — klavíre*. K týmto podstatným menám patrí aj substantívum *luster*, pretože je v 1. páde jedn. čísla zakončené na *-er*. Správny tvar v nom. pl. je teda *lustre*. *L. D.*

Nom. pl. večery a večere. — Nom. pl. *večery* je utvorený od subst. mužského rodu *večer*. Skloňuje sa podľa vzoru *dub*. Podstatné mená, náležiace do tohto vzoru, majú v 1. páde množného čísla pádovú príponu *-y: duby, stromy, potoky, znaky, trhy, prology*. Podľa toho

od *večer* je nom. pl. *večery*. Lenže nie všetky podstatné mená, patriace do vzoru *dub* majú vždy v nom. pl. pádovú príponu *-y:* Niektoré v tomto páde poznajú pádovú príponu *-e*, a to slová cudzieho pôvodu na *-ár, -iar, -er, -ér, -ier, -ír,* napr.: *oltár — oltáre, luster — lustre, papier — papiere, ateliér — ateliére, špalier — špaliére, klavír — klavíre* ap. Domáce slovo *večer* ‚večerný čas' dostáva sa medzi ne mylne.

Tvar nom. pl. *večere* je správny od subst. ženského rodu *večera*. Toto substantívum, i keď s dnešného stanoviska nemá bezprostredne pred pádovou príponou mäkkú spoluhlásku (*r* dnes hodnotíme ako neutrálne), skloňuje sa podľa vzoru *ulica*. Pôvodne totiž bolo toto predkoncové r' zmäkčené. Preto pri skloňovaní subst. *večera* máme tvary: gen. sg. *večere* (ako *ulice*), dat. a lok. sg. *večeri* (ako *ulici*) a v pl. nom. *večere* (ako *ulice*), gen. *večerí* (ako *duší*), dat. *večeriam* (ako *uliciam*), lok. *večeriach* (ako *uliciach*), inštr. *večerami* (ako *ulicami*).

Podobné skloňovanie podľa vzoru *ulica* majú i subst.: *búra, rozopra, zora, žiara, konopa.* *L. D.*

Inštr. pl. substantív typu ulica. — V Práci zo dňa 28. okt. 1948 čítali sme v inzeráte nár. podniku Odeva tvar *„predajniami"*. Tento tvar nie je správne utvorený. *Predajňa* má pred pádovou príponou *-a* v nom. sg. mäkký konsonant, preto sa skloňuje podľa vzoru *ulica*. Všetky podstatné mená ženského rodu, bez ohľadu na ich zaradenie do toho alebo onoho vzoru, majú v 7. páde množného čísla pádovú koncovku *-ami*. Jediný prípad, v ktorom nie je v inštr. pl. prípona *-ami,* ale *-iami,* je pri ženskom podstatnom mene *pani: paniami.* Okrem neho možný inštrumentál na *-iami* majú ešte podstatné mená stredného rodu, vychodiace v nom. sg. na *-ie: vysvedčenie — vysvedčeniami, zvolanie — zvolaniami.* Predajňa podľa toho môže mať v inštr. pl. iba pádovú koncovku *-ami: predajňami* (ako *ulica — ulicami, poisťovňa — poisťovňami*), a nie *-iami:* „predajniami". *L. D.*

Rudnajovo námestie? — Tento nápis, označujúci námestie, možno čítať v Bratislave. Je však nesprávny jednak s hľadiska pravopisného, jednak jazykového. 1. Nom. sg. s pravopisnej stránky je správne *Rudnay,* a nie „Rudnaj". *Rudnay,* ako je známe, bol ostrihomský arcibiskup, ktorý napomáhal bernolákovské literárne snahy. Písanú formu tohto mena treba aj dnes zachovať v pôvodnej podobe, a nezamieňať *-y* s *-j.* 2. *Rudnay* sa vyslovuje nie ako „Rudnaj" (dvojslabične), ale trojslabične: *Rud-na-y* (resp. *Rud-na-i,* pretože v dnešnej spisovnej slovenčine medzi *y* a *i* niet rozdielu vo výslovnosti). Preto sa toto rodinné meno neskloňuje menne (Rudnaya, Rudnayovi atď.), ale zámenne: *Rudnayho, Rudnaymu.* Tieto tvary sa správne používajú u Miškoviča-Pišúta, Dejiny slovenskej literatúry, Bratislava 1941. Tým zapadajú do vzoru *Škultéty,* ku ktorému patria

cudzie rodinné mená, vychodiace v nom. sg. na *-i, -y, -í, -e, -é*. Vo význame privlastňovacom sa užíva pri menách s takýmto zakončením tvar gen. sg. s príponou *-ho*. Od priezvisk tohto typu privlastňovacie prídavné mená sa netvoria príponami *-ov, -ova, -ovo,* ktoré prichádzajú do úvahy pri menách, skloňovaných menne, lež vyjadrujú sa tvarom gen. príslušného priezviska. Teda: *Škultétyho, Donizettiho, Attleho, Lilgeho, Ponicarého* dom ap. Preto aj vyššie uvedený nápis má znieť správne *Rudnayho námestie.* *L. D.*

Fichte, dat. Fichtovi? — Priezvisko *Fichte* je v nom. sg. zakončené na *-e*. Toto *e* sa v skutočnosti vyslovuje na rozdiel od francúzskych a anglických mien, kde sa koncové *-e* nevyslovuje: *De Gaulle* (degól), *Hume* (hjúm) ap. *Fichte* preto patrí k vzoru *Škultéty,* podľa ktorého sa skloňujú cudzie rodinné mená, vychodiace na *-i, -y, -í, -e, -é*. Preto vo vete: A tak Fichtovi (1762—1814) zostalo už len absolútne tvorivé „ja" (Igor Hrušovský, Vývin vedeckého myslenia, Trnava 1942, str. 41) treba tvar „Fichtovi" zameniť jedine správnym tvarom *Fichtemu* (tak ako *Škultétymu*). *L. D.*

Demokrácia? — Grécke podstatné meno *demokracia* aj v slovenčine sa píše s krátkym *a* v predposlednej slabike, a nie s dlhým. Podobne aj *byrokracia, ochlokracia, teokracia, aristokracia* atď. Aj výslovnosť predposlednej slabiky je krátka podľa písanej podoby. Upevňuje ju ešte aj tvar prídavného mena *demokratický* s obdobnými tvarmi: *byrokratický, ochlokratický, teokratický, aristokratický.* *L. D.*

Veto, veta? — V substantíve *véto* je v prvej slabike dlhé *é*. Ide o cudzie slovo, a nie je priliehavé kvantitu odstraňovať, ale pridržiavať sa platných Pravidiel sloven. pravopisu. Preto nie „veto, veta", ako uvádza Plameň (XIV, č. 5, str. 67), ale *véto, véta.* *L. D.*

Dewey, gen. Deweyho a či Deweya? — Pri skloňovaní tohto cudzieho rodinného mena, ktoré sa v poslednom čase vyskytuje v našej tlači (meno kandidáta na prezidentský úrad v USA), badať nerozhodnosť. Užívajú sa popri sebe menné i zámenné tvary. Pravda (V, č. 254) užíva napr. zámenné tvary *Deweyho, Deweymu,* rovnako aj Ľud (I, č. 182), hoci v tom istom čísle a na tej istej strane Ľudu nachádzame aj menné tvary Deweya, Deweyovi, a tak isto píše aj Pravda (V, č. 255). Tvar *Deweya* sa užíva aj napr. v Práci III, 290 a 291, v Obrane ľudu IV, 253 atď. Je zrejmé, že len jeden spôsob skloňovania z obidvoch môže byť správny a je otázka, či je to skloňovanie menné, alebo zámenné. Východiskom pre deklináciu je výslovnosť tohto mena, teda jeho akustická forma. Výslovnosť je *djúvi.* Ako je známe, cudzie rodinné mená, vychodiace v nom. sg. na *-y, -i, -í, -e, -é,* skloňujú sa podľa vzoru *Škultéty,* teda zámenne. Preto aj pri mene *Dewey* je správne zámenné skloňovanie: *Deweyho, Deweymu* (čítaj djúviho, djúvimu). Nesprávne tvary „Deweya", „Deweyovi" ap.

vznikajú tým, že sa tu nesprávne vychádza z písanej formy mena, resp. z nesprávnej výslovnosti. *L. D.*

Skloňovanie priezviska Wallace. — V priezvisku *Wallace* sa koncové *-e* nevyslovuje. Keďže je priezvisko zakončené na konsonant (*-s*), prichodí tu ako jedine správne skloňovanie menné, teda pádové koncovky podľa vzoru *chlap.* Nesprávne sa preto skloňuje toto meno v Týždni (roč. III, č. 45, str. 7): z ostatných strán najsilnejšou sa stala strana Henry „Wallaceho". Má byť *Wallacea* (*e* sa musí písať, aby sa *c* vyslovovalo ako *s*). *L. D.*

Meganín hlas? — Privlastňovacie prídavné mená ženského rodu tvoria sa príponami *-in, -ina, -ino: matkin, matkina, matkino; Betkin, -a, -o; Máriin, -a, -o ap.* Teda prípony sú vždy krátke, a nie dlhé *„-ín, -ína, -íno"*, ako by ukazoval nesprávny tvar „Meganín" od cudzieho ženského krstného mena *Megan,* ktorý sme čítali v románe Neznáma tvár, str. 144 (príloha Života), od autorky Agathy Christie. *L. D.*

Vo dveroch? — Bratislavskí električkári často upozorňujú cestujúcich: Uvoľnite (miesto) „vo dveroch"! Tento tvar od subst. *dvere* je nárečový, nespisovný. — Pozrime na tvorenie dat. a lok. pl. pri všetkých substantívach. Substantíva mužského rodu poznajú len pádové prípony *-om, -och: chlapom, -och, dubom, -och, sluhom, -och, mečom, -och.* Substantíva rodu ženského majú prípony *-ám, -ách: ženám, -ách, kráľovnám, -ách* (teda pri vzoroch *žena, kráľovná*) alebo *-iam, -iach: uliciam, -iach, dlaniam, -iach, kostiam, -iach, paniam, -iach* (vzory *ulica, dlaň, kosť, pani*). Prípona *-am* je vtedy, ak predchádzajúca slabika obsahuje dvojhlásku, je dlhá, alebo pred pádovou príponou v nom. sg. je *j*: *dielňam, -ach, spálňam, -ach, trávam, trávach, dieram, -ach, húšťam, -ach, bájam, -ach, zmijam, -ach* ap. Substantíva stredného rodu majú prípony *-ám* (*mestám, dievčatám*) a *-iam* (*srdciam, vysvedčeniam*) a prípony *-am, -ach* za rovnakých podmienok ako pri subst. rodu žen. *kostiam, -ach, písmam, -ach, pľúcam, -ach, ojam, -ach.* Čo sa týka cudzích slov, zakončených v nom. sg. na *-ia, -oa, -eum, -ium, -yum, -uum, -yo, -io* a *-ión,* majú v dat. a lok. pl. vždy pádové koncovky *-ám, -ách: demokraciám, -ách, kakaám, -ách, lyceám, -ách, laboratóriám, -ách, báryám, -ách, individuám, -ách, embryám, -ách, rádiám, -ách, stadión, stadiám, -ách* ap. Slovo *dvere* ako substantívum ženského rodu skloňuje sa v nom., gen. a akuz. pl. podľa vzoru *ulica,* v dat. a lok. pl. podľa vzoru *ryba.* Preto v dat. a lok. pl. môže mať iba pádové koncovky *-ám, -ách: dverám, dverách.* *L. D.*

Vedie redakčný kruh. Zodpovedný zástupca časopisu Dr. Eugen Jóna. — Vydáva Matica slovenská. — Tlačí Neografia, úč. spol., v T. Sv. Martine.
Toto dvojčíslo vyšlo v marci 1949.